

Troverdige voldtektsofre?

Uttrykte emosjoners påvirkning på oppfattet
troverdighet med fokus på kjønns- og aldersforskjeller

Aina Irene Dolles Ørn

Innlevert som hovedoppgave ved Psykologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Oktober, 2014

Troverdige voldtektsofre?
Uttrykte emosjoners påvirkning på oppfattet
troverdighet med fokus på kjønns- og
aldersforskjeller

© Aina Irene Dolles Ørn

2014

Troverdige voldtektsofre? Uttrykte emosjoners påvirkning på oppfattet troverdighet med fokus på kjønns- og aldersforskjeller

Aina Irene Dolles Ørn

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Forfatter: Aina Irene Dolles Ørn

Tittel: Troverdige voldtekts ofre? Uttrykte emosjoners påvirkning på oppfattet troverdighet med fokus på kjønns- og aldersforskjeller

Veileder: Ellen Margrethe Wessel

Forskning har vist at emosjonene et voldtektsoffer uttrykker når hun avgir vitnemålet sitt, påvirker hvor troverdig hun blir oppfattet å være. De fleste tidligere studier som er gjort på dette feltet har kun benyttet én kvinnelig skuespiller, noe som gjør at de har dårlig generaliserbarhet. Fokuset for denne hovedoppgaven er å undersøke om voldtekts ofres troverdighet blir påvirket av uttrykte emosjoner, og om det er noen kjønns- og/eller aldersforskjeller for hvordan uttrykte emosjoner påvirker vurdering av voldtekts ofres troverdighet. Dette gjøres ved å plote og analysere data som Heidi Sangnæs Staksrud samlet inn til sin hovedoppgave våren 2012. 20 kvinnelige skuespillere fremførte hver sin voldtektshistorie som om de var i et avhør, og dette ble filmet. Kvinnene uttrykte emosjoner i én av tre betingelser: Lystig, nøytral eller trist. 59 forsøkspersoner deltok i studiet. Alle forsøkspersonene fikk se filmklippene av alle kvinnene og mellom hvert filmklipp krysset de av på et spørreskjema der de blant annet vurderte kvinnenes troverdighet.

Resultatene viser at voldtekts ofre vurderes som mest troverdige når de gråter og uttrykker triste emosjoner, mindre troverdige når de har et nøytralt ansiktsuttrykk og minst troverdige når de smiler og uttrykker positive emosjoner. Kvinner oppfatter voldtekts ofre som mer troverdige enn menn, men begge kjønn blir i like stor grad påvirket av uttrykte emosjoner. Forsøkspersoner som er under 30 år gamle blir mindre påvirket av uttrykte emosjoner når de skal vurdere voldtekts ofres troverdighet enn forsøkspersoner som er over 30 år gamle. Resultatene fra dette studiet er betydningsfulle da alle forsøkspersonene ble utsatt for alle betingelsene, noe som gjør resultatene fra dette studiet mer valide og generaliserbare enn tidligere studier.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Det norske rettsvesen og voldtekt.....	1
1.2	Beslutningstaking og stereotypier	3
1.2.1	Stereotypier om løgn og nonverbal atferd.....	4
1.3	Medskyld	5
1.4	Samfunnets forventede reaksjoner overfor et voldtektsoffer	7
1.5	Faktiske reaksjoner hos voldtektsofre	9
1.6	Emosjonelle uttrykk og vurdering av troverdighet.....	11
1.6.1	Uttrykte emosjoner hos mistenkte.....	11
1.6.2	Uttrykte emosjoner hos voldtektsofre og vurdering av troverdighet	12
1.6.3	Alders- og kjønnseffekter ved vurdering av troverdighet	13
1.6.4	Effekt av attraktivitet ved vurdering av troverdighet	13
2	DETTE STUDIET.....	15
2.1	Problemstilling og hypoteser	16
3	METODE	18
3.1	Kontrollstudie A – Kvinnenes attraktivitet.....	18
3.1.1	Forsøkspersoner	18
3.1.2	Materiale.....	18
3.1.3	Prosedyre	18
3.1.4	Resultater.....	18
3.2	Kontrollstudie B – Historienes grad av troverdighet, alvorlighet og medskyld.....	19
3.2.1	Forsøkspersoner	19
3.2.2	Materiale.....	19
3.2.3	Prosedyre	19
3.2.4	Resultater.....	19
3.3	Hovedstudiet.....	22
3.3.1	Variabler som det er kontrollert for.....	23
3.3.2	Materiale.....	24
3.3.3	Forsøkspersoner	24

3.3.4	Prosedyre	24
3.3.5	Statistiske analyser	25
4	RESULTATER	26
4.1	Uttrykte emosjoner	26
4.2	Kjønn	27
4.3	Alder	27
5	DISKUSJON	30
5.1	Troverdighet og uttrykte emosjoner	30
5.2	Kjønnseffekter	32
5.3	Alderseffekter	32
5.4	Alder og jurysammensetning	34
5.5	Begrensninger	36
6	KONKLUSJON	39
6.1	Implikasjoner og videre forskning	39
	Litteraturliste	41
	Vedlegg	45

1 INNLEDNING

I følge en fersk rapport fra 2014 utarbeidet av Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress blir 9,4 % av Norges kvinner voldtatt i løpet av livet, mot 1,1 % av norske menn. Av disse kvinnene var 24,5 % under 15 år gamle da de ble voldtatt, mens 58,5 % var mellom 15 og 24 år (Thoresen & Hjemdal, 2014). Det estimeres at mellom 8 000 og 16 000 kvinner i aldersgruppen 16-70 år utsettes for voldtekt eller voldtektsforsøk hvert år i Norge (NOU, 2008). Antall voldtektsanmeldelser i Oslo politidistrikt økte med 35,5 % fra 2010 til 2011, og det har vært en relativt jevn økning i slike anmeldelser fra 2002 til 2011. I 2011 var det en nedgang i antall anmeldelser som kom inn innen en måned etter gjerningstidspunktet og en økning i anmeldelser som kom inn de neste 11 måneder eller mer enn ett år etter at voldtekten fant sted (Sætre & Grytdal, 2012). Det har altså vært en økning av såkalte «eldre krenkelser». Selv om antall anmeldelser øker er det likevel store mørketall fordi de fleste sakene ikke blir anmeldt. I 2006 ble det anmeldt 976 voldtekter/voldtektsforsøk i Norge. Med et estimat på 8 000-16 000 voldtekter/voldtektsforsøk årlig betyr dette at kun 6 % - 12 % av de voldtektene eller voldtektsforsøkene som faktisk begås blir anmeldt til politiet (NOU, 2008).

I voldtektssaker kan det ofte være vanskelig å fremskaffe objektive bevis for om samleiet ble utført frivillig eller ikke. Det kan dermed ofte bli ord mot ord i retten, noe som gjør at vitneforklaringer blir det eneste bevismaterialet en jury eller dommer har å forholde seg til. Voldtektsofrene og de mistenktes grad av troverdighet kan dermed bli det eneste grunnlaget for vurdering av skyld og straff, og det er derfor viktig å vite hva som kan påvirke våre vurderinger av troverdigheten til slike vitner.

1.1 Det norske rettsvesen og voldtekt

Inngangsporten til rettssystemet går via politiet. Det første møtet med politiet kan få avgjørende betydning både for hvordan ofrene opplever politiet, om de føler at de blir tatt på alvor og for utfallet av saken. Det viser seg dessverre at voldtektssaker får liten oppmerksomhet og ofte nedprioriteres av politiet (NOU, 2008). Det medfører at noen ofre føler at de ikke blir trodd eller tatt på alvor, som igjen kan føre til sekundær traumatisering (Vigrestad, 2004). Det er også rimelig å anta at nedprioritering av voldtektssaker fører til konsekvenser som mangelfull bevisinnhenting og høy grad av henleggelse eller frifinnelse.

Avgjør påtalemyndigheten at det skal tas ut tiltale i en sak vil den bli behandlet i tingretten først. Her avgjøres saken av en fagdommer og to lekdommere. Dersom dommen fra tingretten ankes, går saken videre til lagmannsretten. I lagmannsretten blir det nedsatt en jury, eller lagrette, i saker med over seks års strafferamme (Borgarting lagmannsrett, 2002). I voldtektssaker blir ankesaker behandlet med en jury (Kolsrud, 2007). Juryen består av ti lekfolk, fem kvinner og fem menn, som kun skal ta stilling til om tiltalte er skyldig eller ikke (Borgarting lagmannsrett, 2002). I tillegg er det alltid tre fagdommere i lagmannsretten (NOU, 2011) og det er disse som avgjør straffutmålingen.

Juryordningen har vært debattert helt siden den ble innført, og den har vært forsøkt avskaffet ved et par anledninger til fordel for en stor meddomsrett hvor juridiske dommere og lekdommere sammen skulle avgjøre både skyldspørsmålet og straffutmålingen. Argumenter for å bytte ut juryen med en stor meddomsrett har vært at avgjørelsene for skyldspørsmålet da vil bli begrunnet, samt at samarbeid mellom fagdommere og lekfolk vil gi en bedre garanti for en saklig, allsidig og korrekt avgjørelse. I tillegg er det blitt fremhevet at det er verdifullt at fagdommere kommer i kontakt med lekfolk og blir kjent med deres erfaringer og verdisyn. Argumentene for å beholde juryen har vært at den er en viktig del av vårt folkestyre og at det bør bevises at den har hatt skadevirkninger dersom den skal oppheves (NOU, 2011).

Ifølge Kolsrud (2005) ender opp mot en tredjedel av alle voldtektstiltaler med frifinnelse, mot 7-8 % frifinnelse for forbrytelser totalt. Dette er et svært stort sprik og påtalemyndigheten har stilt spørsmål ved om terskelen for å ta ut tiltale i voldtektssaker bør heves slik at flere saker henlegges og dermed ikke kommer opp i retten (Kolsrud, 2005). I 2007 skrev Kolsrud at det ikke var blitt noen endringer og at en tredjedel av voldtektstiltalene fortsatt ender med frifinnelse. Flere av disse sakene har i utgangspunktet endt med domfellelse i tingretten. Tiltalte har så anket dommen, og juryen i lagmannsretten har deretter besluttet å frifinne tiltalte (Kolsrud, 2007). Det kan derfor se ut som at det ikke er påtalemyndigheten som har for milde krav for å ta ut tiltale i disse sakene, men at det heller er noe med juryordningen som skyldes den høye graden av frifinnelse. Det virker altså som at juryer har en tendens til å frikjenne gjerningsmennene i voldtektssaker oftere enn gjerningsmennene for andre forbrytelser. Dette er i så fall en uheldig konsekvens av juryordningen.

1.2 Beslutningstaking og stereotypier

Hver dag utsettes vi for store mengder komplekse inntrykk og stimuli. For å minske den mentale arbeidsmengden dette medfører, tar vi i bruk enkle heurstikker, eller tommelfingerregler, som gjør det mulig å utføre enklere beslutningsoperasjoner raskt og «automatisk» (Tversky & Kahneman, 1974). Det er vanskeligere å komme på mange argumenter for at en person enten lyver eller snakker sant, enn få. Vi må derfor anstrenge oss mer for å komme på mange grunner for at en person snakker sant, noe som medfører at vi trekker den slutningen at personen er lite troverdig. For at vi skal bedømme en person som troverdig må det derfor føles lett å komme på grunner til at personen snakker sant (altså at vi kun behøver å komme på et fåtall grunner for dette) og vanskelig å komme på grunner til at personen lyver (altså å ha et press om at vi må komme på mange grunner for at personen lyver). Vi benytter med andre ord heller følelsesbaserte enn innholdsbaserte beslutningsstrategier når vi skal ta en beslutning angående andres troverdighet, vi «føler» at personen er troverdig (Ask, Greifeneder, & Reinhard, 2012).

Stereotypier er et eksempel på heurstikker vi benytter når vi skal utføre sosiale bedømmelser. Gruppestereotypier er ofte ambivalente og inneholder både positive og negative attributter. Innholdet i stereotypier kan relateres til status og gjensidig avhengighet. Høystatusgrupper vil derfor ses på som kompetente og dermed bli respektert, og grupper som vi er positivt gjensidig avhengige av bør ses på som «varme» og dermed bli likt (Brown, 2000). Ifølge complexity-extremity theory har vi mer kontakt med medlemmer av inngruppene våre enn utgruppene. Dette fører til at vi har mye mer erfaring med inngruppemedlemmer og derfor blir vurderingene våre av dem også mindre ekstreme (Jussim, Coleman, & Lerch, 1987). Generelt er disse heurstikkene nyttige strategier i mental prosessering, men de kan også føre til alvorlige og systematiske feilslutninger (Tversky & Kahneman, 1974) og/eller diskriminering (Brown, 2000). For eksempel kan man ha stereotypier om gruppen voldtektsofre som at dette er en gruppe kvinner som er attraktive, kler seg provoserende og har utflytende seksual- og alkoholvaner og at de dermed «ber om det». Ifølge Vigrestad (2004) spør forsvarsadvokater inngående om voldtektsofres alkoholvaner og seksualliv fra både før og etter voldtekten. Dette bidrar aktivt til å bygge opp under fordommer om at voldtektsofre er «billige» og at de selv har skylda for hendelsen. Forsvarsadvokater forsøker altså å svekke voldtektsofres troverdighet ved å peke på atferd som assosieres med å være uintelligent, alkoholisert eller «løs». Atferd som assosieres med løgn vil også svekke vitners troverdighet. I voldtektssaker

der det ofte er ord mot ord i retten, vil forsvarsadvokater forsøke å svekke offerets troverdighet og få retten til å tro at hun lyver om at samleiet ikke var frivillig. Men finnes det sikre tegn på at en person lyver?

1.2.1 Stereotyper om løgn og nonverbal atferd

Ekman og O'Sullivan utførte i 1991 et stort eksperimentelt studium for å undersøke om de kunne identifisere hvem som lyver og hvem som snakker sant om sine egne følelser ved hjelp av tre mål: forandring i stemmeleie (frekvensen har en tendens til å gå opp når man lyver), maskerende/høflige smil (øker når man lyver) og ekte smil (øker når man snakker sant). De påstod at disse tre målene gjorde at de kunne avgjøre om 86 % av forsøkspersonene i studiet snakket sant eller løy om sine egne følelser. Flere yrkesgruppers evne til å skille mellom løgn og sannhet ble undersøkt: Secret Service, polygrafoperatører, ransetterforskere, dommere, psykiatere, special interest, og college studenter. Ekman og O'Sullivan fant at kun Secret Service skåret bedre enn tilfeldig og at de var signifikant mer korrekte enn alle de andre gruppene. Videre fant de at de personene som var mer korrekte (uavhengig av yrkesgruppe) benyttet andre atferdsmål og hadde andre egenskaper enn de som gjorde mye feil. De som var mer kompetente i å ta løgnere rapporterte at de benyttet både nonverbale og verbale ledetråder, de var bedre til å tolke ansiktsuttrykk og i enkelte yrkesgrupper var de yngre mer kompetente enn de eldre. Forsøkspersoner som var i stand til å gjenkjenne mikroutrykk (emosjonsuttrykk som kun vises i 1/25 sekund) var signifikant mer kompetente til å identifisere løgnere enn de som ikke var i stand til å gjenkjenne mikroutrykk. Kjønn og egen tro på at man kan se når andre lyver er ikke assosiert med å være kompetent til å identifisere løgnere (Ekman & O'Sullivan, 1991).

I et annet studium fant Feldman og Chesley (1984) at redusert blikkontakt, taletempo og antall smil, og en økning av talefeil, latenstid og endring av sittestilling, samt forhøyet stemmeleie er atferdskarakteristikker som forbindes med løgn av utrente observatører. De hevder at antall skuldertrekk, kloring/kløing, talefeil, latenstid mellom spørsmål og svar, forandring i stemmeleie, negative uttalelser, grad av pupillutvidelse og mengden irrelevant informasjon som blir uttalt, er atferd som faktisk er forbundet med løgn. Utrente observatører hadde derfor rett i enkelte av sine tanker om hva som kan avsløre løgn, men samlet sett var de dårlige på å avsløre faktiske kjennetegn på løgnaktig atferd (Feldman & Chesley, 1984). Politifolk hadde like mange feilaktige tanker om hva som kjennetegner løgnaktig atferd som

lekfolk og de var derfor ikke bedre enn lekfolk til å identifisere løgnaktig atferd (Akehurst, Köhnken, Vrij, & Bull, 1996). Forsøkspersonene var mer korrekte angående tanker om egen løgnaktig atferd enn andres løgnaktige atferd. De trodde også at mengden blikkontakt ville bli redusert når folk løy, men i virkeligheten var det mer sannsynlig at den ville øke. En forklaring på at vi mennesker tar feil når vi skal nevne kjennetegn på om folk lyver, er at vi tror at løgnere er nervøse og at tegn på løgn dermed vil være de samme tegnene som vi ser hos mennesker som er nervøse (Akehurst, Köhnken, Vrij, & Bull, 1996). Likevel er det også slik at de som lyver har de samme oppfatningene om hva som kjennetegner løgnaktig atferd som alle andre. Siden denne atferden er viljestyrt vil løgnere derfor forsøke å motvirke slik atferd, noe som fører til at faktisk løgnaktig atferd blir motsatt av det vi tror.

Ifølge Magnussen (2004) finnes det ingen sterke, pålitelige og systematiske tegn på løgn. De fleste atferdskarakteristika kan øke, minke eller være uforandret avhengig av person.

Åpenbare tegn på stress hos et vitne eller mistenkt betyr ikke at forklaringen er falsk, da det kan være mange grunner til at et vitne svetter og viser tegn på uro. Et voldtektsoffer kan være redd for ikke å bli trodd, særlig hvis hun ikke opplevde å bli tatt på alvor av politiet, og det er derfor naturlig å tenke seg at hun vil være nervøs når hun skal forklare seg for retten. Det er vist at stereotyper har størst gjennomslagskraft når vi ikke er bevisste på stereotypien, men at den kan oppheves ved bevisstgjøring om at dette er faktorer som ikke er relevante i den gitte sammenhengen (Magnussen, 2004). Det vil derfor være viktig å gjøre juryer og dommere oppmerksomme på at tegn på at vitnet opptrer nervøst ikke nødvendigvis betyr at han/hun lyver.

1.3 Medskyld

Kvinner blir ofte ilagt en stor grad av medskyld for voldtekten hun har blitt utsatt for. «Hun var dum som gikk alene gjennom slottsparken etter midnatt på en fredag» eller «slik hun var kledd så ba hun om det» eller «slik som hun danset og flørtet hele kvelden var det tydelig at hun egentlig hadde lyst på sex» er kommentarer man kan høre dersom det snakkes om en voldtekt. Thornton og Ryckman (1983) fant at mindre attraktive kvinner blir ilagt større grad av ansvar og medskyld for voldtekten de ble utsatt for enn attraktive kvinner. Mindre attraktive kvinner ble beskyldt for å ha opptrådt mer provoserende og de ble tildelt mer både atferdsmessig og karaktermessig ansvar for hendelsen enn attraktive kvinner. En forklaring på dette er at attraktive kvinner blir sett på som mer sannsynlige ofre for voldtekt. En mindre

attraktiv kvinne må derfor ha oppført seg provoserende for å havne i en slik situasjon (Thornton & Ryckman, 1983). Dette kan forklares ut ifra expectancy-violation theory som hevder at personlige karakteristikk som bryter med forventningene våre fører til at vi overdriver vurderingene våre av denne personen i den retningen forventningene ble brutt (Jussim, Coleman, & Lerch, 1987). Vi forventer at et voldtektsoffer er en attraktiv kvinne og hvis det viser seg at hun ikke er så attraktiv som vi forventer vil vi derfor vurdere henne mer negativt enn andre kvinner med samme fysisk utseende som henne. Vi vil kanskje vurdere henne som enda mindre attraktiv enn hun faktisk er. I tillegg vil vi ilegge henne en sterk grad av medskyld for det som har skjedd fordi hun ikke anses som attraktiv nok til at noen ville voldtatt henne hvis hun ikke fremprovoserte det selv.

Det er ikke uvanlig at også voldtekts ofre klandrer seg selv for det som har hendt.

Karaktermessig selvbekreftelse går ut på at det er noe ved ens egen karakter eller personlighet som førte til voldtekten, mens atferdsmessig selvbekreftelse går ut på at det var noe hun gjorde som førte til voldtekten (Thornton, et al., 1988). Atferdsmessig selvbekreftelse, der kvinnen legger skylda på en atferd som det er mulig å endre (jeg burde ikke ha gått alene gjennom slottsparken etter midnatt) bidrar positivt til mestringsprosessen fordi hun da kan opprettholde troen på at hun kan unngå en liknende hendelse i framtiden. Karaktermessig selvbekreftelse bidrar derimot negativt til mestringsprosessen fordi kvinnen legger skylda på egenskaper ved seg selv som person (jeg er en svak person som ikke kan si nei) noe som gjør at hun lett kan se for seg at en liknende hendelse kan skje igjen i framtiden, og hun kan fort begynne å se på seg selv som et kronisk offer (Thornton, et al., 1988). Selv om atferdsmessig selvbekreftelse er positivt for et voldtektsoffers mestring etter hendelsen, er det ikke positivt i forhold til hvordan hun blir vurdert av andre. Thornton et al. (1988) fant at både atferdsmessig og karaktermessig selvbekreftelse førte til at offeret ble tildelt mer ansvar for hendelsen enn om hun fortalte at det kunne skjedd hvem som helst og at hun var et helt tilfeldig offer.

Følelse av medskyld er et viktig stikkord når det gjelder voldtektssaker og kan være hovedgrunnen til at så få faktiske voldtekter/voldtektsforsøk anmeldes. Medskyld kan føre til at en kvinne velger ikke å anmelde en voldtekt/voldtektsforsøk av to årsaker: For det første er holdninger om medskyld i samfunnet så tydelige at hun kanskje kvier seg for å anmelde fordi hun vet at det er en stor sannsynlighet for at hennes egen grad av skyld vil bli diskutert og at andre vil dømme henne ut i fra atferd, klesstil, alkoholinntak eller liknende. Det er ikke vanskelig å tenke seg at det er veldig belastende å oppleve dette og at en del kvinner ikke

orke å utsette seg for det og derfor velger å la være å anmelde overgrepet. For det andre kan det hende at hun selv kjenner på medskyld og at hun bebreider seg selv for det som har skjedd. Dersom hun selv mener det var hennes egen feil, ser hun det nok som lite sannsynlig at andre vil tro noe annet, og dersom alle vil tenke at det er hennes egen skyld vil ikke gjerningsmannen bli dømt uansett. Da er det bedre å la være å anmelde og slippe den belastningen en anmeldelse innebærer.

1.4 Samfunnets forventede reaksjoner overfor et voldtektsoffer

Vi har alle forventninger om hvordan andre rundt oss vil oppføre seg i gitte situasjoner. Dersom ei venninne endelig har fått drømmejobben vil vi forvente at hun er glad, men dersom hun er eneste overlevende etter en bilulykke vil vi forvente at hun er trist og redd. Slike heurstikker hjelper oss til å reagere fort og gi riktig respons til venninna vår (gratulere og være glade hvis hun har opplevd noe positivt og være støttende og trøste hvis hun har opplevd noe fælt). Heise og Calhan (1995) bekrefter at folk stort sett er enige om hva andre sannsynligvis vil føle i ulike situasjoner. Videre fant de at normative normer er de samme for kvinner og menn, men at det forventes at kvinners emosjonelle reaksjoner er mer intense i noen interaksjoner (Heise & Calhan, 1995). Vi forventer med andre ord samme emosjonelle respons fra kvinner og menn, men at kvinner skal uttrykke denne responsen tydeligere.

Vi mennesker ønsker og forventer at verden er et rettferdig sted og dette påvirker hvordan vi ser på forbrytere og ofre for forbrytelser. Tsoudis og Smith-Lovin (1998) undersøkte hvordan uttrykte emosjoner på et åsted påvirket hvordan offerets identitet ble vurdert og hvordan dette videre påvirket anbefalt straff for gjerningsmannen. De fant at vi ser på gjerningsmenn som fæle mennesker med mindre de viser oss at de egentlig er snille ved å uttrykke negative emosjoner som gråt eller uttrykker at de angrer. Vi synes også synd på et lidende offer og ønsker å hjelpe han/henne, med mindre vi bestemmer oss for at han/hun selv er skyld i egen lidelse (Tsoudis & Smith-Lovin, 1998). Affektkontrollteorien er en modell for hvordan emosjoner, identiteter og handlinger er knyttet sammen i sosial interaksjon. Ifølge affektkontrollteorien vil ofre som uttrykker mild intensitet på affekt vurderes til at de komfortabelt inntar rollen som offer, noe som signaliserer at han/hun er en person som typisk blir et offer og derfor har en viss grad av medskyld for det som har skjedd (Tsoudis & Smith-Lovin, 1998). Dersom noe galt eller urettferdig skjer med et menneske bør han/hun derfor

uttrykke sterke emosjoner for å skille seg fra den type mennesker som grunnleggende er ofre. Sterke emosjoner sender beskjednen «dette skulle ikke ha skjedd meg!» (Rose, Nadler, & Clark, 2006).

Affektkontrollteorien er veldig enkel og den kan ikke forklare hvorfor vi i noen situasjoner kan reagere med å bli irriterte på noen som gråter. Rose, Nadler og Clark (2006) foreslår en proporsjonalitetsregel, det vil si at intensiteten og varigheten til emosjoner som respons på en kriminell hendelse bør stå i proporsjon til alvorlighetsgraden for hendelsen. De fant at folk forventer at ofre matcher intensiteten i sin emosjonelle respons til alvorlighetsgraden for hendelsen. Derfor tviler man på troverdigheten til en person som har blitt utsatt for en alvorlig kriminell hendelse uten å vise sterke emosjoner. Likevel skal man heller ikke reagere for sterkt, for dersom man har blitt utsatt for en mindre alvorlig kriminell hendelse og framstår helt oppløst og hysterisk vil troverdigheten til denne personen også være skadelidende (Rose, Nadler, & Clark, 2006) og vi vil kunne reagere med irritasjon i stedet for sympati.

Når vi skal bedømme andres atferd eller reaksjoner, tar vi gjerne utgangspunkt i hvordan vi forestiller oss at vi selv ville ha reagert i samme situasjon. Woodzicka og LaFrance (2001) undersøkte forskjellene på reaksjonene hos kvinner som forestilte seg at de ble seksuelt trakassert versus kvinner som faktisk opplevde å bli seksuelt trakassert i en jobbintervjusituasjon. De fant at kvinner som forestilte seg at de ble seksuelt trakassert mente at de ville blitt sinte og konfrontert intervjueren som trakasserte dem. Kvinner som faktisk opplevde situasjonen rapporterte derimot at de først og fremst følte redsel i situasjonen. Videre viste det seg at sannsynligheten for at kvinnene konfronterte mannen som trakasserte dem sank når følelsen av frykt økte. Følelsen av sinne var derimot ikke assosiert med konfrontasjon, noe som antyder at det er fravær av frykt og ikke tilstedeværelse av sinne som predikerer konfrontasjon. Svært få av kvinnene som faktisk opplevde seksuell trakassering konfronterte intervjueren med dette og de som gjorde det, gjorde det på en høflig og respektfull måte (Woodzicka & LaFrance, 2001). Kvinnene som forestilte seg at de ble seksuelt trakassert mente at de ville blitt sinte og konfronterende i en slik situasjon. Vi forventer derfor at kvinner vil reagere med sinne og konfrontasjon dersom de blir trakassert. Kvinner som ikke lever opp til denne forventningen (som er de fleste kvinner ifølge Woodzicka og LaFrance) vil dermed bedømmes negativt og ses på som svake eller lite troverdige.

Vi bedømmer altså troverdigheten til andre mennesker og deres reaksjoner ut ifra hvordan deres reaksjoner stemmer overens med våre forventninger til hvordan vi selv ville reagert i en liknende situasjon. Så hvilke forventninger har vi til et voldtektsoffer? Ask og Landström (2010) viste politistudenter et filmklipp av en skuespillerinne som ga et vitnemål om hvordan hun ble voldtatt. Halvparten av studentene fikk se en versjon der kvinnen hadde en emosjonell fremtoning og den andre halvparten fikk se kvinnen med en emosjonsmessig nøytral fremtoning. De fant at et emosjonelt voldtektsoffer ble ansett som mer troverdig enn et offer som ga vitnemålet sitt med en emosjonsmessig nøytral fremtoning. Videre fant de at deltakerne forventet en emosjonell fremtoning fra offeret. De deltakerne som så et emosjonelt offer vurderte offerets atferd til å stemme overens med egne forventninger i signifikant større grad enn deltakerne som så et emosjonsmessig nøytralt offer. I tillegg opplevde deltakerne som så et emosjonelt offer flere negative følelser, og mer medfølelse med offeret enn deltakerne som så et emosjonsmessig nøytralt offer (Ask & Landström, 2010). Vi ser for oss at vi selv ville vært emosjonelle etter å ha opplevd en voldtekt og forventer derfor denne reaksjonen fra andre. Dersom en kvinne som har opplevd en voldtekt ikke fremviser den reaksjonen vi forventer, blir vi skeptiske til det hun forteller. Studien til Woodzicka og LaFrance (2001) er viktig fordi den viser at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom hvordan vi forestiller oss at vi vil reagere i en gitt situasjon og hvordan vi faktisk reagerer dersom vi opplever situasjonen i virkeligheten.

1.5 Faktiske reaksjoner hos voldtektsofre

Tidligere har det vært observert to forskjellige grunnleggende responsstiler for voldtektsofre. Noen har en svært emosjonell fremtoning, mens andre har en mer nummen eller nøytral fremtoning der emosjoner er kontrollert og ikke uttrykt (Winkel & Koppelaar, 1991). Norsk helsepersonell og forsvarsadvokater som jobber med voldtektsofre indikerer at disse ofrene ofte fremstår emosjonelt nøytrale, numne eller likegyldige når de avgir vitnemålene sine i rettssalen (Kaufmann, Drevland, Wessel, Overskeid, & Magnussen, 2003). Noen ofre vil være sinte og noen vil le og forsøke å riste av seg det som har skjedd (Jordan, 2004).

En voldtekt vil i de aller fleste tilfeller oppleves traumatisk. Nesten halvparten av norske kvinner som opplever voldtekt er redde for å bli skadet eller drept under overgrepet (Thoresen & Hjemdal, 2014). Det å oppleve en traumatisk hendelse der man reagerer med intens frykt eller en følelse av håpløshet kan gjøre at man utvikler posttraumatisk stresslidelse, eller PTSD

(Beidel & Stipelman, 2007). PTSD innebærer påtrengende, levende minner eller «flashbacks» og unngåelse av situasjoner som minner om overgrepet (World Health Organization, 1993). Voldtekts ofre kan også utvikle akutt stresslidelse, ASD, som et resultat av overgrepet. ASD innebærer emosjonell nummenhet, frakobling eller fravær av emosjoner, redusert bevissthet om omgivelsene, derealisasjon, depersonalisering eller dissosiativ amnesi (Beidel & Stipelman, 2007). Voldtekts ofre som lider av ASD vil dermed fremstå emosjonelt nøytrale når de forteller om hendelsen de har opplevd. ASD har en varighet på maks 4 uker og det er derfor sannsynlig at ofre som lider av ASD vil endre atferd eller emosjonell fremtoning i løpet av etterforskningen eller rettssaken.

I rettssalen møter voldtekts offeret igjen den tiltalte, og ofte er dette første gang de ser hverandre etter anmeldelsen. Flere ofre syns at det er viktig at tiltalte er til stede når de skal forklare seg for retten slik at han får høre hvordan voldtekten har preget henne (Vigrestad, 2004). Det er vanlig å være nervøs når man skal vitne i en rettssak. Selv om det er viktig for henne at tiltalte sitter i salen mens hun forklarer seg, kan man likevel tenke seg at dette medfører en ekstra påkjenning for en som har blitt utsatt for en voldtekt. Det å fremstå som engstelig eller nervøs gjør at man blir sett på som mindre troverdig (Salekin, Ogloff, McFarland, & Rogers, 1995) og derfor kan det i enkelte tilfeller være uheldig at tiltalte sitter i salen når offeret skal forklare seg.

Som tidligere nevnt er det ikke alltid samsvar mellom forventet og faktisk reaksjon i en gitt situasjon. Woodzicka og LaFrance (2001) observerte at kvinnene som opplevde seksuell trakassering ikke bare lot være å konfrontere intervjueren med dette, men at de i tillegg forsøkte å maskere følelsene sine ved å smile og fremstå som positive. Kvinnene responderte med å smile da de ble stilt seksuelt trakasserende spørsmål, men smilene deres var ikke ekte. Uekte smil er ikke et tegn på positive emosjoner, men kan være et virkemiddel for å blidgjøre den andre personen. Det at kvinner som utsettes for seksuell trakassering smiler betyr ikke at de er glade, men heller at de er villige til å følge spillereglene slik at de raskt kan komme seg vekk fra situasjonen (Woodzicka & LaFrance, 2001). Det er ikke utenkelig at voldtekts ofre kan reagere på samme måte: At de velger å forsøke å blidgjøre gjerningsmannen for at han skal bli ferdig så raskt som mulig og skade henne så lite som mulig. I et avhør kan man tenke seg at kvinnen vil smile både for å beskytte seg mot sine egne følelser, men også for å fremstå som en sterk og sjarmerende person som man ikke ville ønsket å skade. Ifølge Bonanno et. al (2002) er det vanlig at voldtekts ofre forsøker å maskere negative følelser med høflige, uekte

smil. Disse smilene blir gjerne feiltolket som løgnaktighet. Det er adaptivt å kunne uttrykke positive emosjoner selv om man har opplevd noe vondt, men kvinner som kan uttrykke positive emosjoner etter en voldtekt har høy risiko for å bli oppfattet som løgnaktige og bli sett i et negativt lys istedenfor å roses for å utvise resiliens (Bonanno, et al., 2002; Bonanno, 2004; Bonanno, et al., 2007).

Resiliens er evnen til å opprettholde stabil likevekt og må ikke forveksles med bedring, som refererer til at normal fungering midlertidig avviker for psykopatologi for deretter gradvis å returnere til samme funksjonsnivå som før hendelsen (Bonanno, 2004). Ifølge Bonanno (2004) vil de færreste mennesker som opplever tap, vold eller livstruende hendelser få kroniske symptomprofiler og mange vil vise resiliens. Bonanno et. al. (2007) fant at kvinner som kunne vise genuine positive emosjoner etter å ha opplevd seksuelt misbruk som barn var bedre sosialt tilpasset noen år senere. Videre fant de at kvinner som viste genuine positive emosjoner mens de snakket om overgrepet hadde dårligere langtids sosial tilpasning, mens de som viste genuine positive emosjoner da de snakket om en annen erfaring hadde bedre sosial tilpasning. Dette illustrerer at kvinner kan vise genuine positive emosjoner når de snakker om overgrep uten at dette er et tegn på løgn, men at det derimot kan være et tegn på at kvinnen er i fare for dårligere sosial tilpasning i et langtidsperspektiv. Disse kvinnene har derfor ekstra stort behov for å bli trodd og få god oppfølging i ettertid.

1.6 Emosjonelle uttrykk og vurdering av troverdighet

1.6.1 Uttrykte emosjoner hos mistenkte

Forskning tyder på at mistenkte har mye å tjene på å uttrykke emosjoner i avhør og rettssal. Antonio (2006) fant at da drapstiltalte fremstod emosjonelt involvert og virket lei seg og oppriktig under rettssaken ønsket jurymedlemmene å gi livstidsstraff, mens dersom den drapstiltalte ikke fremstod emosjonelt involvert eller så ut til å kjede seg under rettssaken ga jurymedlemmene heller dødsstraff. Wessel et al. (2012) fant at uttrykte emosjoner påvirket vurdering av troverdigheten til en mann som var mistenkt for voldtekt. Mannen ble vurdert til å være mest troverdig da han gråt og uttrykte negative emosjoner mens han avga vitnemålet sitt. Troverdigheten sank noe da mannen var emosjonelt nøytral, og da han uttrykte positive/lystige emosjoner og smilte sank troverdigheten hans enda mer (Wessel, et al., 2012).

Intensiteten på emosjonene kan også ha betydning for hvordan mistenkte blir vurdert. Salekin et al. (1995) fant at affektintensitet påvirket vurdering av skyld for en kvinnelig, men ikke for en mannlig tiltalt. Kvinnen ble vurdert som mer skyldig da hun viste avflatet eller høy affektintensitet og mindre skyldig da hun uttrykte moderat affektintensitet under vitnemålet.

1.6.2 Uttrykte emosjoner hos voldtektsofre og vurdering av troverdighet

Det er gjort en del forskning som tyder på at et voldtektsoffers uttrykte emosjoner påvirker vurderingen av troverdigheten hennes. Hun blir oppfattet som troverdig dersom hun gråter eller viser triste/negative emosjoner, noe mindre troverdig dersom hun fremstår nøytral og emosjonelt avflatet og enda mindre troverdig dersom hun smiler, ler eller viser positive/lystige emosjoner (Kaufmann, Drevland, Wessel, Overskeid, & Magnussen, 2003; Bollingmo, Wessel, Eilertsen, & Magnussen, 2008; Bollingmo, Wessel, Sandvold, Eilertsen, & Magnussen, 2009; Dahl, et al., 2007; Magnussen & Wessel, 2010).

Winkel og Koppelaar (1991) fant at et voldtektsoffer som ble karakterisert av en emosjonell selv-presentasjon ble sett på som mer forsiktig enn et offer som fremstod som nummen eller hadde en emosjonelt nøytral selv-presentasjon. I tillegg ble det emosjonelt nøytrale offeret sett på som mindre troverdig og ble oftere vurdert til selv å være medskyldig i voldtekten enn offeret som hadde en emosjonell selv-presentasjon. Å gi offeret skylda for det som har skjedd kan ha store konsekvenser for hvordan offeret takler situasjonen og kan føre til sekundær traumatisering (Winkel & Koppelaar, 1991).

Kaufmann et al. (2003) fant at uttrykte emosjoner var viktigere enn historiens alvorlighetsgrad for om et voldtektsoffer ble vurdert som troverdig eller ikke. Et voldtektsoffers uttrykte emosjoner har derfor sterk påvirkning på vurdering av hennes troverdighet. Likevel er det funnet at diskusjoner i kontekst av juryformasjoner eliminerte effekten av uttrykte emosjoner (Dahl, et al., 2007) og at effekten ble moderert da forsøkspersonene fikk informasjon om at uttrykte emosjoner ikke er et godt mål på troverdighet (Bollingmo, Wessel, Sandvold, Eilertsen, & Magnussen, 2009). Et voldtektsoffers oppførsel påvirker politietterforskeres vurdering av troverdigheten hennes (Jordan, 2004). Politifolks bedømmelser av vitners troverdighet blir påvirket av vitnets uttrykte emosjoner på samme måte som for lekfolk (Bollingmo, Wessel, Eilertsen, & Magnussen, 2008). Aktorer blir også påvirket av offerets oppførsel når de vurderer

troverdigheten hennes, noe som igjen påvirker om saken blir avvist eller tatt opp i retten (Frohmann, 1991). Dommere ble derimot ikke påvirket av vitnets uttrykte emosjoner da de skulle vurdere et voldtektsoffers troverdighet (Wessel, Drevland, Eilertsen, & Magnussen, 2006). Disse studiene viser at uttrykte emosjoner påvirker vår vurdering av voldtektsoffers troverdighet i stor grad. Likevel kan effekten av uttrykte emosjoner elimineres eller modereres dersom de som skal foreta bedømmelsene enten får diskutere synspunktene sine med andre mennesker eller får informasjon om at emosjoner ikke er et godt mål på troverdighet.

1.6.3 Alders- og kjønnseffekter ved vurdering av troverdighet

Tidligere studier på hvordan emosjoner påvirker vurderinger av troverdighet av voldtektsofre har ikke funnet noen kjønnseffekter (Kaufmann et. al, 2003; Wessel et. al, 2006; Bollingmo et. al, 2008; Bollingmo et. al, 2009). Wessel et. al (2012) fant heller ingen kjønnseffekter ved vurdering av troverdighet av en mistenkt.

I 2003 utvidet Thune-Ellefsen studiet til Kaufmann et. al fra 2003, der de undersøkte hvordan ulike emosjonelle betingelser påvirket vurderinger av troverdigheten til et voldtektsoffer. I studiet til Kaufmann et. al var gjennomsnittsalderen på forsøkspersonene 24 år og samtlige var universitetsstudenter. For å undersøke om resultatene fra Kaufmann et. als studie var generaliserbare over generasjoner, gjennomførte Thune-Ellefsen studiet på nytt med samme materiale og prosedyre som Kaufmann et. al, men med betydelig eldre forsøkspersoner. I studiet til Thune-Ellefsen var gjennomsnittsalderen på forsøkspersonene 64 år og de hadde tilsvarende gjennomsnittsutdanning som studentene i Kaufmann et. als studie. Thune-Ellefsen fant ingen alderseffekter ved vurdering av troverdighet, eldre mennesker ble påvirket av uttrykte emosjoner på samme måte og i samme grad som yngre. Likevel ble det funnet alderseffekter ved vurdering av skyld. De eldre forsøkspersonene var mindre villige til å hevde at mannen var skyldig og de anså også sannsynligheten for at han var skyldig som mindre enn de yngre forsøkspersonene.

1.6.4 Effekt av attraktivitet ved vurdering av troverdighet

Staksrud gjennomførte et studie i 2012 hvor hun undersøkte hvordan attraktivitet og emosjonelle uttrykk påvirket vurderinger av troverdighet av et voldtektsoffer. Hun fant en negativ korrelasjon mellom attraktivitet og troverdighet: Desto penere kvinnen ble vurdert å være, desto mindre troverdig ble hun vurdert. Effekten av attraktivitet forsvant da Staksrud

ikke kontrollerte for effekten av uttrykte emosjoner. Effekten av uttrykte emosjoner på troverdighetsvurderinger var så sterk at den eliminerte effekten av attraktivitet. Voldtektsofferet ble derfor vurdert som mest troverdig da hun var trist, mindre da hun var nøytral og minst da hun var glad uavhengig av utseende.

2 DETTE STUDIET

Dette studiet tar for seg hvordan ulike uttrykte emosjoner påvirker vurdering av troverdighet hos et voldtektsoffer. Tidligere forskning har vist at vi forventer at voldtektsofre gråter og uttrykker triste emosjoner. Det er også vist at dette ikke nødvendigvis er tilfellet for voldtektsofre i virkeligheten. Det er ikke uvanlig at voldtektsofre er numne eller fremviser nøytrale ansiktsuttrykk. Det er heller ikke uvanlig at de fremviser paradoksale emosjonelle uttrykk, altså at de smiler eller ler. De emosjonelle uttrykkene som ble valgt ut for dette studiet var derfor trist, nøytral og lystig. Tidligere studier har vist at et voldtektsoffer som uttrykker triste emosjoner blir sett på som mer troverdig enn et offer som framstår som følelsesmessig nøytralt, som igjen oppfattes som mer troverdig enn et offer som uttrykker positive eller lystige emosjoner (Bollingmo et.al, 2008; Bollingmo et. al, 2009; Dahl et.al, 2007; Kaufmann et. al, 2003; Wessel et. al, 2012; Wessel et.al, 2006). Disse studiene har likevel begrenset generaliserbarhet fordi de kun benyttet én kvinnelig skuespiller, som fortalte den samme historien med tre forskjellige emosjonsuttrykk: trist, nøytral og lystig. Det kan derfor tenkes at det var noe med hennes måte å gråte på som gjorde at hun ble oppfattet som mer troverdig i den triste betingelsen. Det er mulig at denne kvinnen rett og slett var flinkere til å uttrykke triste emosjoner på en autentisk og oppriktig måte enn nøytrale eller lystige emosjoner. Siden det var den samme kvinnen som ble brukt i alle betingelsene fikk også hver forsøksperson kun se én av de tre betingelsene slik at det ikke skulle avsløres at hun var en skuespillerinne.

Dette studiet er godkjent av Regional Etisk Komite sør. Materialet er en del av et større forskningsprosjekt som forskere ved Universitetet i Oslo, University of Southern California (USC) og The Hong Kong Institute of Education samarbeider om og det er utarbeidet for forskningsformål. Materialet består av 26 ulike skriftlige vitneutsagn som forteller hvordan en kvinne er blitt voldtatt, samt et kort filmklipp av hvert vitneutsagn. Vitneutsagnene er skrevet ned som transkripsjoner. Alle vitneutsagnene er laget i den hensikt å være mest mulig realistiske og materialet består av en blanding av fiktive og virkelige voldtektshistorier. Hvert filmklipp er i underkant av ett minutt langt og viser derfor kun et utdrag fra hvert av vitneutsagnene. Filmklippene viser 26 ulike kvinner som alle er skuespillerinner fra USC School of Theatre. Alle kvinnene snakker amerikansk uten aksent, ser ut som de er tidlig i tjuårene og er nøytralt kledd. Filmene viser ansikt og øvre del av overkroppen til kvinnene, mot en nøytral bakgrunn. Kvinnene har lært hver sin historie utenat og spiller ofre som

forteller om hendelsene i avhør. Alle kvinnene spilte inn tre versjoner av sin historie: en der de uttrykte triste emosjoner, en der de var nøytrale og en der de uttrykte lystige emosjoner. Den versjonen der kvinnen fremsto som mest autentisk og troverdig ble valgt ut for hver kvinne. Det ble dermed vist kun ett klipp av hver kvinne, noe som var nødvendig for å unngå å avsløre at kvinnene var skuespillere. 6 av kvinnene ble ekskludert fra datamaterialet i dette studiet for å kontrollere for etnisitet (se avsnitt 3.3.1 under). I dette studiet ble det derfor benyttet 20 ulike kvinnelige skuespillere, som fortalte 20 ulike historier om hvordan de ble voldtatt. I det endelige oppsettet med alle de 20 filmklippene uttrykte 7 av kvinnene triste emosjoner, 6 var emosjonelt nøytrale og 7 uttrykte lystige emosjoner mens de avga vitnemålet sitt. Alle forsøkspersonene fikk se alle de 20 filmklippene, noe som betyr at alle forsøkspersonene har sett og vurdert 20 forskjellige kvinner, der 7 var triste, 6 var emosjonelt nøytrale og 7 var lystige. Det er forskjell på hvordan forsøkspersoner benytter skalaer når de gir vurderinger i forskning, noen bruker aldri ytterpunktene i en skala mens andre benytter kun ytterpunkter. Det at alle forsøkspersonene så og vurderte alle filmklippene gjør at vi får kontrollert for eventuelle forskjeller i skåringspreferanser hos forsøkspersonene.

Filmklippene av kvinnene ble presentert for forsøkspersonene i randomisert rekkefølge. Randomisering er viktig for å kontrollere for ytre variabler som kan påvirke resultatet (Bordens & Abbott, 2008). 20 filmklipp er krevende å skulle vurdere og det kan tenkes at forsøkspersonene blir både slitne og at motivasjonen deres synker mot slutten av forsøket. Da er det viktig at ikke alle filmklippene for en av betingelsene kommer etter hverandre. Forsøkspersonene ville sannsynligvis også reagert på at forsøket virket kunstig dersom alle de triste kvinnene ble vist etter hverandre først, deretter de nøytrale og så de lystige. For dette studiet ble det laget to powerpoint presentasjoner, der begge hadde randomisert rekkefølge på filmklippene. Forsøkspersonene ble delt inn i to grupper slik at halvparten fikk se kvinnene i en rekkefølge og den andre halvparten fikk se dem i en annen rekkefølge. På denne måten ble mulig påvirkning av filmklippenes rekkefølge kontrollert for.

2.1 Problemstilling og hypoteser

Problemstillingen for denne oppgaven er: Blir et kvinnelig voldtektsoffers troverdighet påvirket av hvilke emosjoner hun uttrykker når hun avgir vitnemålet sitt, og er det noen kjønns- og/eller aldersforskjeller med hensyn til hvordan uttrykte emosjoner påvirker voldtektsoffrenes troverdighet?

I tråd med tidligere forskning, er mine hypoteser at:

- Oppfattet troverdighet blir påvirket av uttrykte emosjoner
- Det er ingen kjønnsforskjeller for vurdering av troverdighet
- Det er ingen forskjell med hensyn til hvordan personer under 30 år vurderer troverdighet og hvordan personer over 30 år vurderer troverdighet

For å undersøke dette ble studiet lagt opp slik at det først ble utført to kontrollstudier, kontrollstudie A og kontrollstudie B. I kontrollstudiene ble kvinnenenes grad av attraktivitet og historienenes grad av troverdighet og alvorlighet vurdert, for å kunne kontrollere for mulige tredjevariabler. Deretter ble hovedstudiet utført, der kvinnenenes grad av troverdighet ble undersøkt. I denne oppgaven vil jeg først kort forklare kontrollstudiene. Deretter forklarer jeg hvilke variabler som er kontrollert for i hovedstudiet, før jeg gjør rede for hovedstudiet og drøfter implikasjoner og begrensninger.

3 METODE

3.1 Kontrollstudie A – Kvinnernes attraktivitet

Hensikten med denne delen av studiet var å undersøke kvinnernes grad av attraktivitet slik at dette kunne kontrolleres for i hovedstudiet, da vi vet at attraktivitet kan påvirke vurderinger av troverdighet.

3.1.1 Forsøkspersoner

Forsøkspersonene var studenter ved Psykologisk Institutt, UIO, og ble rekruttert på forelesning. Antall forsøkspersoner var $N=25$, 19 kvinner og 6 menn deltok. Gjennomsnittsalder var $M=23$.

3.1.2 Materiale

Materialet som ble brukt i denne delen av studiet var filmklipp der hver av skuespillerinnene presenterte seg kort og fortalte litt om seg selv, som for eksempel hva de het og hvor de kom fra. Det var ett filmklipp for hver kvinne og hvert klipp varte i ca. ett minutt (+/- ett sekund). Skuespillerinnene snakket amerikansk, uten aksent og alle var nøytralt kledd. Filmklippene viste kvinnernes ansikt og øvre del av overkroppen mot en nøytral bakgrunn.

3.1.3 Prosedyre

Forsøkspersonene ble fortalt at de skulle delta i et vitnepsykologisk forsøk hvor de skulle gjøre ulike psykologiske vurderinger. Filmklippene ble vist med projektor på et stort lerret for hele gruppen av forsøkspersoner. Etter hvert filmklipp vurderte forsøkspersonene individuelt hvor attraktiv de syntes kvinnen på filmklippet var på en Likert-skala fra 1 til 7 der 7 var «svært attraktiv» og 1 var «ikke attraktiv».

3.1.4 Resultater

Resultatene for kontrollstudie A viser at gjennomsnittsverdiene for kvinnernes attraktivitet varierer fra 2,28 til 5,76.

3.2 Kontrollstudie B – Historienes grad av troverdighet, alvorlighet og medskyld

Hensikten med denne delen av studiet var å undersøke om historiene i seg selv ble oppfattet som troverdige og om historiene ble vurdert til å ha forskjellig grad av troverdighet og alvorlighet. Dette ble gjort for å kunne kontrollere for historienes forskjeller i hovedstudiet.

3.2.1 Forsøkspersoner

Forsøkspersonene var studenter ved Universitetet i Oslo som ble rekruttert fra forelesning. Antall forsøkspersoner var N=21, gjennomsnittsalder var M=34 år. 8 kvinner og 13 menn deltok. Hver forsøksperson foretok 26 individuelle vurderinger, derfor blir det til sammen N=546 vurderinger.

3.2.2 Materiale

Materialet som ble brukt i denne delen av studiet var skriftlige transkripsjoner av vitnemålene. Det var i alt 26 skriftlige vitnemål som ble vurdert og alle var skrevet på engelsk.

3.2.3 Prosedyre

Alle forsøkspersonene leste alle de 26 transkriberte vitnemålene, derfor blir det N=546 vurderinger til sammen. For hver historie svarte forsøkspersonene på spørsmål om hvor troverdig historien var, hvor alvorlig voldtekten var, hvor medskyldig kvinnen var og om det engelske språket i vitneutsagnet ble forstått. For hvert spørsmål graderte forsøkspersonene svarene sine på en Likert-skala som gikk fra 1 til 7 der 1 var «ikke troverdig/ikke alvorlig/ingen grad medskyldig/ikke skyldig» og 7 var «troverdig/svært alvorlig/stor grad medskyldig/skyldig».

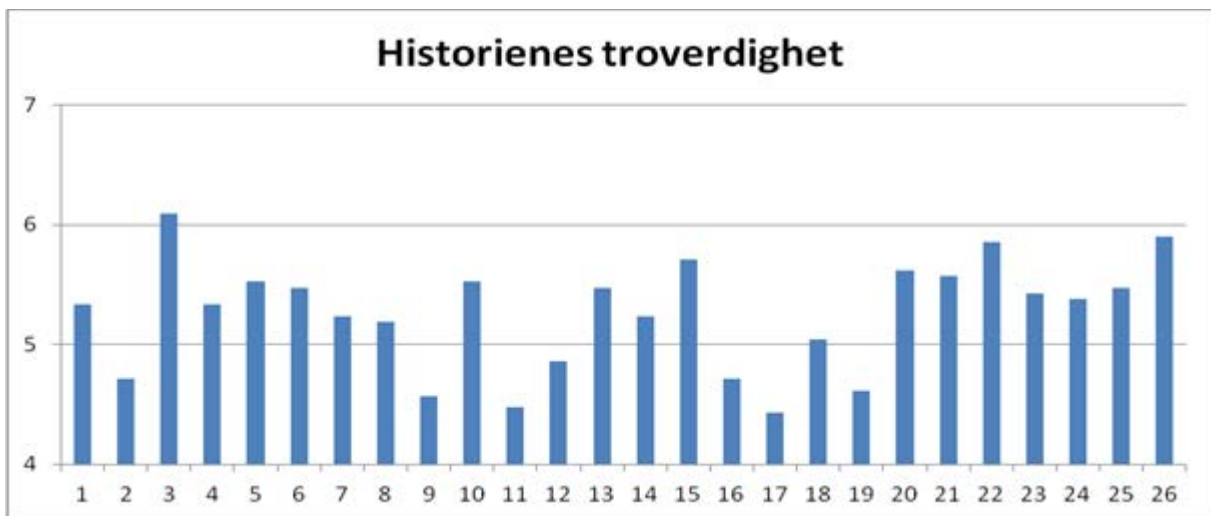
3.2.4 Resultater

Enveis variansanalyse (ANOVA) viser:

Troverdighet:

Alle historiene vurderes relativt høyt på troverdighet. På figuren kan vi se at det er noen forskjeller på hvor troverdig historiene ble vurdert å være, men disse forskjellene er ikke signifikante. Troverdighet $F(24, 545) = 1.34, p = .125, \eta^2 = .061$.

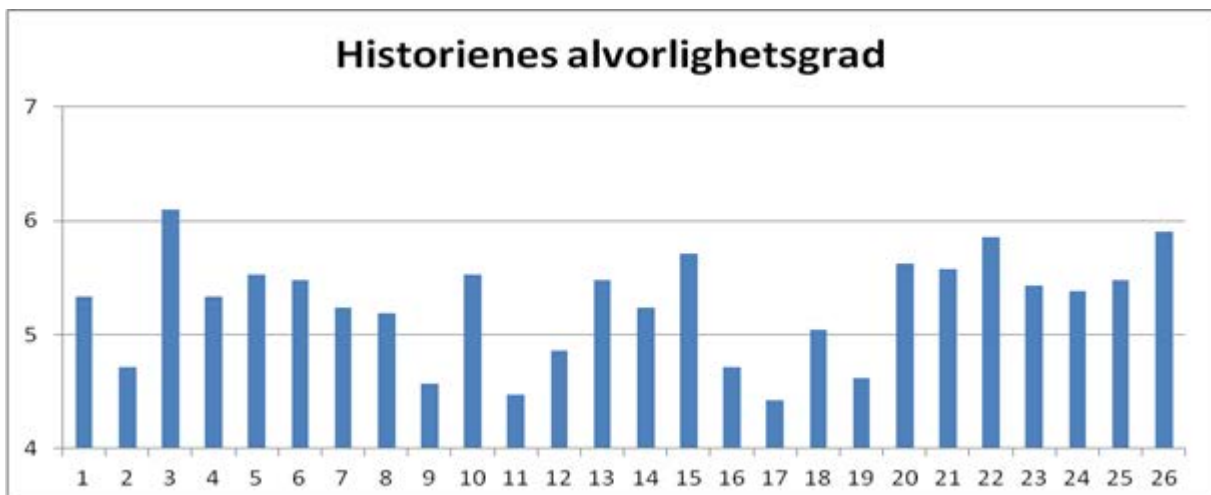
Figur 1. Figuren illustrerer hver histories gjennomsnittsskår på troverdighet. Maksimumsskår 7 på y-aksen representerer troverdig.

Alvorlighetsgrad:

Det er en signifikant forskjell på hvor alvorlig historiene ble opplevd å være. Alvorlighetsgrad $F(24, 545) = 2.78, p < .001, \eta^2 = .12$.

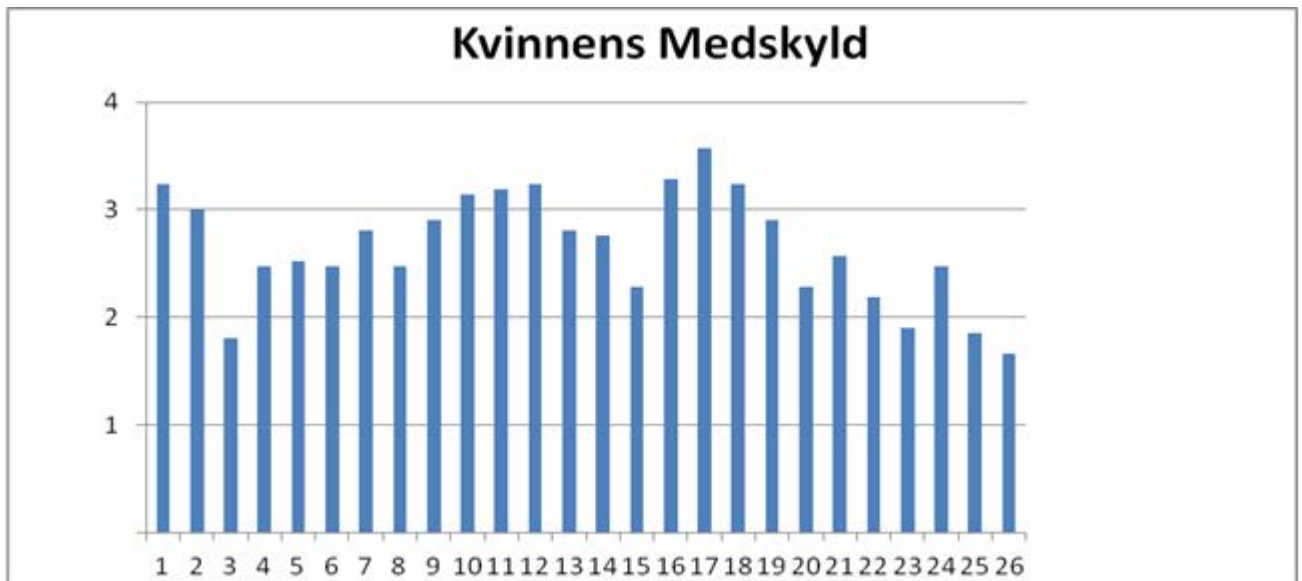
Figur 2. Figuren illustrerer hver histories gjennomsnittsskår på alvorlighetsgrad. Maksimumsskår 7 på y-aksen representerer svært alvorlig.

Medskyld:

Hvor medskyldig kvinnen ble vurdert å være for situasjonen hun var kommet opp i varierte signifikant mellom de ulike historiene. Medskyldighet $F(24, 545) = 2.44, p < .001, \eta^2 = .11$.

Figur 3. Figuren illustrerer hver histories gjennomsnittsskår på kvinnens grad av medskyld. Maksimumsskår 7 på y-aksen representerer stor grad av medskyld.

Videre ble det funnet korrelasjoner mellom alle disse faktorene. Det var en sterk positiv korrelasjon mellom historienes troverdighet og historienes alvorlighetsgrad $r = .476, n = 546, p < .001$. Det var en signifikant, men liten negativ korrelasjon mellom historienes troverdighet og opplevd medskyld $r = -.235, n = 546, p < .001$, og en sterk negativ korrelasjon mellom alvorlighetsgrad og medskyld $r = -.587, n = 546, p < .001$.

Tabell 1. Tabellen viser hvordan historienes troverdighet, alvorlighetsgrad og grad av medskyld korrelerer med hverandre.

Correlations

		Troverdig	Alvorlighetsgr ad	Medskyldig
Troverdig	Pearson Correlation	1	.476**	-.235**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
	N	546	546	546
Alvorlighetsgra d	Pearson Correlation	.476**	1	-.587**
	Sig. (2-tailed)	.000		.000
	N	546	546	546
Medskyldig	Pearson Correlation	-.235**	-.587**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	
	N	546	546	546

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

3.3 Hovedstudiet

Hensikten med denne delen av studiet var å undersøke om vurdering av troverdighet påvirkes av uttrykte emosjoner og om det var noen kjønnsforskjeller og/eller aldersforskjeller i forhold til hvordan uttrykte emosjoner påvirker vurdering av troverdighet.

3.3.1 Variabler som det er kontrollert for

Tredjevariabler varierer sammen med den uavhengige variabelen og kan dermed redusere den indre validiteten (Bordens & Abbott, 2008). Dermed kan det bli umulig å etablere et kausalt forhold mellom den uavhengige variabelen (emosjonsuttrykk/kjønn/alder) og den avhengige variabelen (troverdighet) og det er derfor viktig å kontrollere for mulige tredjevariabler. I dette studiet var kvinnenes etnisitet og grad av attraktivitet samt historienes grad av troverdighet eller alvorlighet mulige tredjevariabler som det derfor ble kontrollert for.

Kontrollstudie A viste at det var relativt stor forskjell på hvor attraktive kvinnene ble vurdert å være. Det har vist seg at det er en fordel å være attraktiv når andre skal bedømme deg. Attraktive personer blir sett på som mer vellykkede og vurdert å ha flere positive personlighetstrekk enn personer som ikke er attraktive (Eagly, Ashmore, Makhijani, & Longo, 1991). Seligman, Brickman, og Koulack (1977) fant at det ble sett på som mer sannsynlig at attraktive kvinner ble voldtatt enn kvinner som ikke var attraktive. Ofrene som ikke var attraktive ble dermed også vurdert til å ha provosert fram voldtekten i større grad enn attraktive kvinner. Det er derfor viktig å kontrollere for attraktivitet. I dette studiet ble attraktivitet kontrollert for ved at alle kvinnene først ble vurdert med hensyn til attraktivitet (kontrollstudie A). Deretter ble kvinnene fordelt i de ulike gruppene (trist, nøytral og lystig) slik at alle gruppene var like med tanke på attraktivitet (like mange attraktive kvinner i hver gruppe og like mange mindre attraktive kvinner i hver gruppe).

Kontrollstudie B ble gjort for å undersøke forskjeller mellom historiene. Det ble funnet signifikante forskjeller på historiene i forhold til historienes alvorlighetsgrad og kvinnenes grad av medskyld. Det ble ikke funnet signifikante forskjeller på historiene i forhold til historienes grad av troverdighet, men det var likevel mulig å se at det var noen forskjeller på hvordan historienes troverdighet ble vurdert. Da historiene ble fordelt i tre grupper ble det tatt hensyn til disse forskjellene. Det var like mange av de mest troverdige/alvorlige historiene i hver gruppe, og det var også like mange av de minst troverdige/alvorlige historiene i hver gruppe.

Det er tidligere vist at personer med ulik etnisitet enn den personen som skal vurdere dem blir vurdert som mindre troverdige enn personer som har samme etnisitet som den personen som vurderer dem (Lindholm, 2008; Lindholm & Cederwall, 2010). 6 av kvinnene hadde ikke-

vestlig utseende og de ble derfor utelatt fra studiet for å kontrollere for etnisitet som mulig tredjevariabel.

3.3.2 Materiale

Materialet som ble brukt i denne delen av studiet var filmklippene av kvinnene. Etter at 6 kvinner ble sortert ut av materialet for å kontrollere for etnisitet, bestod materialet av 20 filmklipp på i underkant av ett minutt hver som var satt sammen i en powerpoint presentasjon. De 20 kvinnene var delt inn i tre grupper: en som viste triste emosjoner, en som var emosjonelt nøytral/avflatet og en som viste lystige emosjoner. Etter å ha kontrollert for historienes troverdighet og alvorlighetsgrad og kvinnenes attraktivitet og etnisitet, var uttrykte emosjoner det eneste som skilte gruppene fra hverandre. Det var 7 kvinner som uttrykte triste emosjoner, 6 nøytrale og 7 som uttrykte lystige emosjoner.

3.3.3 Forsøkspersoner

Forsøkspersonene var studenter ved Universitetet i Oslo som ble rekruttert fra forelesninger eller i korridorene på Psykologisk Institutt, Det samfunnsvitenskapelige fakultetet og på Institutt for Informatikk. I tillegg ble en gruppe forsøkspersoner rekruttert via mail blant ansatte på en servicebedrift på Gran. Antall forsøkspersoner var N=59, gjennomsnittsalder var M=29 år og 38 kvinner og 21 menn deltok. Det var 45 personer under 30 år (25 kvinner og 20 menn) og 14 personer over 30 år (13 kvinner og 1 mann). Hver forsøksperson gjorde 20 individuelle vurderinger, derfor blir det til sammen N=1180 vurderinger.

3.3.4 Prosedyre

Forsøkspersonene fikk se filmklippene og etter hvert filmklipp svarte de på fem spørsmål før de fikk se neste klipp. Forsøkspersonene graderte kvinnens troverdighet, hvor alvorlig hendelsen hun beskrev var, hvor medskyldig kvinnen var og hvor skyldig mannen var ved å krysse av på fire Likert-skalaer fra 1-7, der 1 var «ikke troverdig/ikke alvorlig/ingen grad av medskyld/ikke skyldig» og 7 var «troverdig/svært alvorlig/stor grad av medskyld/skyldig». I tillegg ble forsøkspersonene bedt om å oppgi det de mente var passende straff i år og måneder for mannen, dersom de vurderte han som skyldig. Hver forsøksperson så og vurderte alle de 20 filmklippene derfor blir det til sammen 1180 vurderinger (20 for hver forsøksperson).

3.3.5 Statistiske analyser

Preliminær bearbeiding av data

For å bli kjent med datamaterialet, ble data undersøkt manuelt og plottet inn på nytt. 4 forsøkspersoner unnlot å svare på alle/flere av straffeestimatene. Alle forsøkspersonene ga likevel troverdighetsvurderinger for alle voldtektsoffrene, og siden det var troverdighetsvurderingene som var fokus for denne oppgaven ble ingen av besvarelsene utelatt.

Variansanalyse

PASW Statistics (SPSS) versjon 22.0 ble benyttet for å utføre de statistiske analysene. For å teste hypotesene ble toveis variansanalyse (ANOVA) benyttet. Den avhengige variabelen var troverdighet og de uavhengige variablene var uttrykt emosjon (lystig/nøytral/trist), deltakerkjønn (mann/kvinne) og deltakeralder (over/under 30 år). Statistisk signifikansnivå var definert ved et alphanivå på .05.

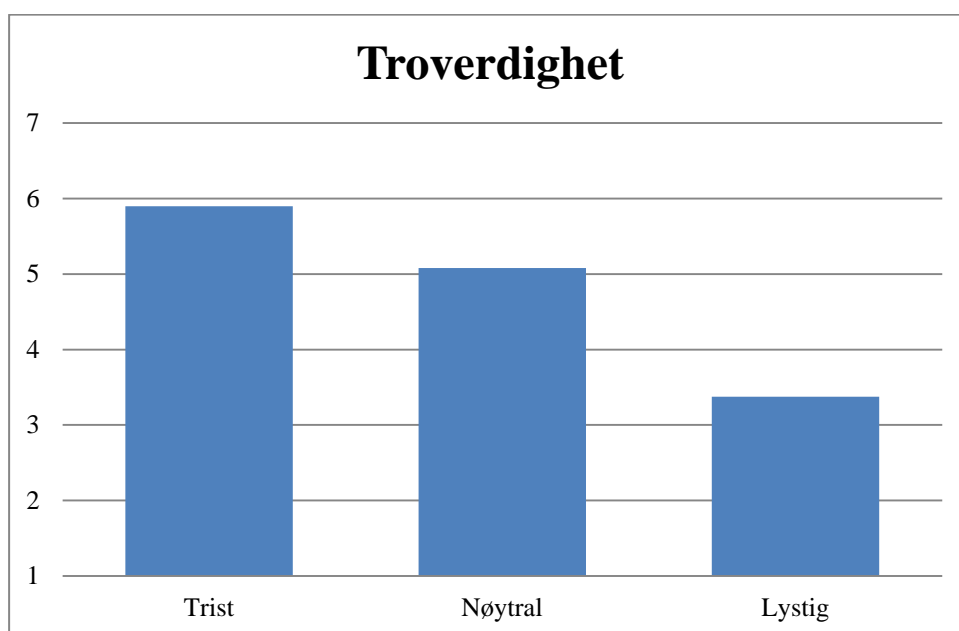
4 RESULTATER

I dette studiet ble det forventet at uttrykte emosjoner påvirket forsøkspersonenes vurderinger av oppfattet troverdighet. Det ble forventet at trist emosjonsuttrykk ville føre til høyest vurdert troverdighet og at lystig emosjonsuttrykk ville føre til lavest vurdert troverdighet, med nøytralt emosjonsuttrykk et sted imellom disse to. Videre ble det forventet at det ikke ville være noen kjønnseffekter, at kvinner og menn ville oppgi samme skårer på troverdighet og at de ville bli påvirket av uttrykte emosjoner i lik grad. Det ble også forventet at det ikke ville være noen aldersforskjeller, at personer over og under 30 år ville oppgi samme skår på troverdighet og at de ville bli påvirket av uttrykte emosjoner i samme grad.

4.1 Uttrykte emosjoner

Det ble funnet en signifikant hovedeffekt av kvinnenes emosjonelle uttrykk på troverdighetsvurderingen, $F(2, 1174) = 156.50, p < .001, \eta^2 = .210$. Kvinnene som uttrykte triste emosjoner ($M = 5.96, SD = 1.39$) ble oppfattet som mer troverdige enn kvinnene som uttrykte nøytrale emosjoner ($M = 5.18, SD = 1.73, p < .001$) som igjen ble oppfattet som mer troverdige enn kvinnene som uttrykte lystige emosjoner ($M = 3.77, SD = 1.99, p < .001$).

Figur 4. Figuren illustrerer gjennomsnittsskårene for vurdert troverdighet av kvinnene i de ulike betingelsene. Maksimumsskår 7 på y-aksen representerer troverdig.

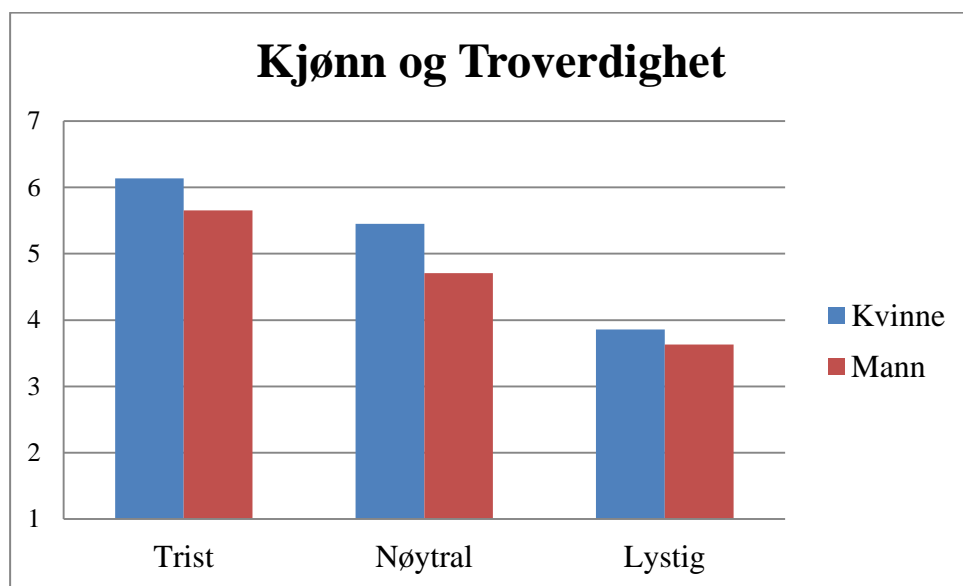

4.2 Kjønn

Det ble funnet signifikante kjønnsforskjeller, $F(1,1174) = 21.94, p < .001, \eta^2 = .018$.

Kvinner ($M = 5.13, SD = 1.96$) ga de kvinnelige skuespillerne høyere skårer på troverdighet enn menn ($M = 4.66, SD = 1.91$) uansett emosjonelt uttrykk. Menn blir påvirket av det emosjonelle uttrykket til kvinnene på samme måte som kvinner, da ingen interaksjonseffekt ble funnet, $F(2,1174) = 2.04, p = .131, \eta^2 = .003$. Kvinner og menn vurderer med andre ord troverdighet etter samme mønster. Både kvinner og menn vurderte kvinnene som uttrykte triste emosjoner som mest troverdige [kvinner ($M = 6.14, SD = 1.26$); menn ($M = 5.66, SD = 1.54$)], deretter de som hadde nøytrale/affektavflatede uttrykk [kvinner ($M = 5.45, SD = 1.68$); menn ($M = 4.71, SD = 1.72$)], og kvinnene som uttrykte lystige emosjoner ble vurdert som minst troverdige [kvinner ($M = 3.86, SD = 2.08$); menn ($M = 3.63, SD = 1.86$)].

Figur 5. Figuren illustrerer kjønnsforskjeller i gjennomsnittsskårene for vurdert troverdighet av kvinnene i de ulike betingelsene. Maksimumsskår 7 på y-aksen representerer troverdig.

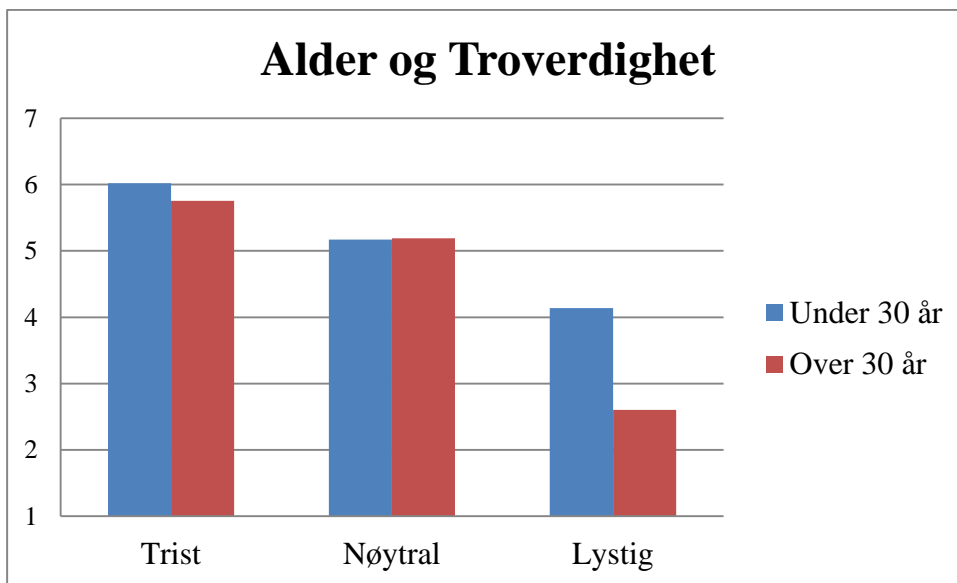

4.3 Alder

Det var signifikante aldersforskjeller på vurdering av troverdighet, $F(1,1174) = 26.5, p < .001, \eta^2 = .022$. Begge aldersgruppene (under og over 30 år) vurderte kvinnene som uttrykte triste emosjoner som mest troverdige [under 30 år ($M = 6.02, SD = 1.33$); over 30 år ($M = 5.76, SD = 1.55$)], deretter kvinnene som uttrykte nøytrale emosjoner [under 30 år ($M = 5.17, SD = 1.72$); over 30 år ($M = 5.19, SD = 1.77$)], og kvinnene som uttrykte lystige emosjoner som

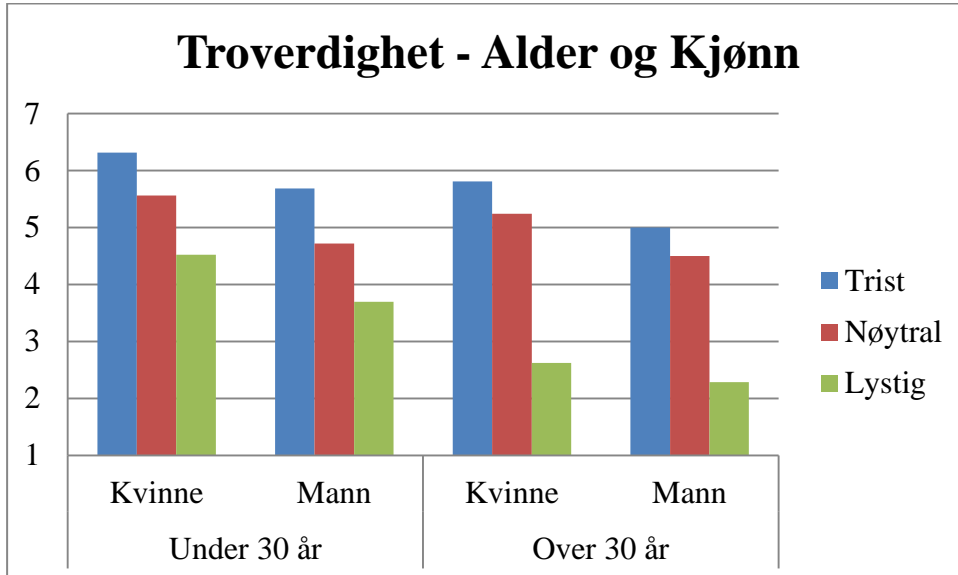
minst troverdige [under 30 år ($M = 4.14$, $SD = 1.89$); over 30 år ($M = 2.60$, $SD = 1.90$)]. Begge aldersgruppene ble med andre ord påvirket av uttrykte emosjoner og de fulgte det samme mønsteret ved vurdering av troverdighet (trist = mest troverdig, nøytral = mindre troverdig og lystig = minst troverdig). Forskjellen lå i at effekten av uttrykte emosjoner var signifikant større for aldersgruppen over 30 år enn for aldersgruppen under 30 år. Her er det altså funnet en interaksjonseffekt, $F(2,1174) = 17.4$, $p < .001$, $\eta^2 = .29$. I aldersgruppen under 30 år synker vurderingen av troverdighet jevnt fra uttrykte triste emosjoner til uttrykte lystige emosjoner. For aldersgruppen over 30 år synker grad av troverdighet noe fra uttrykte triste emosjoner til uttrykte nøytrale emosjoner, deretter synker den kraftig for uttrykte lystige emosjoner. Det vil si at aldersgruppen over 30 år blir påvirket av uttrykte emosjoner i signifikant større grad enn aldersgruppen under 30 år og lystige emosjonsuttrykk gjør at vurdering av troverdighet synker kraftig hos aldersgruppen over 30 år.

Figur 6. Figuren illustrerer aldersforskjeller i gjennomsnittsskårene for vurdert troverdighet av kvinnene i de ulike betingelsene. Maksimumsskår 7 på y-aksen representerer troverdig.

Den samme interaksjonseffekten for alder og emosjonelt uttrykk ble funnet for begge kjønn, $F(2,1168) = .251$, $p = .778$, $\eta^2 = .000$. Dermed kan vi se det samme mønsteret hos begge kjønn: Både kvinner og menn som er over 30 år gamle blir signifikant mer påvirket av uttrykte emosjoner enn kvinner og menn som er under 30 år gamle.

Figur 7. Figuren illustrerer kjønns- og aldersforskjeller i gjennomsnittsskårene for vurdert troverdighet av kvinnene i de ulike betingelsene. Maksimumsskår 7 på y-aksen representerer troverdig.

5 DISKUSJON

Dette studiet viderefører tidligere forskning på uttrykte emosjoners innflytelse på vurdert troverdighet hos voldtektsofre. Tidligere studier har kun benyttet én kvinnelig skuespiller, noe som har medført kritiske spørsmål om hvorvidt det er hennes måte å gråte på som har ført til resultatene. Det gjennomførte studiet representerer noe nytt metodologisk og har dermed også bedre generaliserbarhet enn tidligere studier, da det benyttet 20 forskjellige kvinnelige skuespillere i stedet for bare én. I motsetning til tidligere studier ble alle forsøkspersonene utsatt for alle betingelsene. Dette øker også generaliserbarheten da vi får flere vurderinger for hvert vitne i tillegg til at hver forsøksperson blir utsatt for alle betingelsene, noe som gjør at vi får kontrollert for eventuelle forskjeller i skåringspreferanser hos forsøkspersonene. Vi forventet å finne en effekt av emosjonelt uttrykk. Videre forventet vi at vi ikke ville finne noen kjønns- eller aldersforskjeller.

5.1 Troverdighet og uttrykte emosjoner

Resultatene fra dette studiet viser at uttrykte emosjoner i stor grad påvirker vår vurdering av et voldtektsoffers troverdighet. Disse resultatene er forenelige med tidligere forskning på uttrykte emosjoners innflytelse på vurdering av troverdighet og er i samsvar med våre forventninger. Vi tenker oss at vi selv ville reagert med tristhet dersom vi hadde opplevd en voldtekt, og forventer derfor den reaksjonen fra andre. Ofre som oppfyller denne forventningen gjør det dermed lett for oss å komme på årsaker til at hun snakker sant og vanskeligere å komme på årsaker til at hun lyver. Enkle heurstikker og stereotypier gjør at vi får medlidenhet med et lidende (gråtende) offer. Et offer som tilsynelatende er uanfektet av det som har skjedd eller er i godt humør og smiler og ler derimot, kan ikke ha det det vondt og kan derfor heller ikke ha opplevd noe vondt.

For å sikre at det var troverdighet som ble målt, ble det kontrollert for historienes grad av troverdighet, alvorlighet og medskyld, samt kvinnenes grad av attraktivitet. Dette ble gjort ved å sørge for at hver betingelse ble lik med tanke på at det var like mange attraktive kvinner i hver betingelse, like mange mindre attraktive kvinner i hver betingelse og like mange troverdige/alvorlige/medskyldige historier i hver betingelse. Det ble derfor kontrollert for disse variablene før studiet ble gjennomført. Man kan dermed spørre seg hva som ville skjedd dersom disse variablene i stedet ble kontrollert for i ettertid? Hva ville skjedd med

troverdigheten dersom det var en attraktiv kvinne som hadde liten grad av medskyld, gråt og fortalte en alvorlig historie? Eller en mindre attraktiv kvinne som hadde stor grad av medskyld, uttrykte lystige emosjoner og fortalte en mindre alvorlig historie? Ifølge expectancy-violation theory blir personer som har flere positive karakteristikk enn vi forventer vurdert enda mer positivt enn andre med liknende karakteristikk (Jussim, Coleman, & Lerch, 1987). Expectancy-violation theory predikerer at vi ville fått en forsterkningseffekt dersom de nevnte variablene oppstod sammen fordi vi blir positivt overrasket over et offer som både er attraktiv, gråter og forteller en alvorlig historie. Dermed blir hun sannsynligvis vurdert som enda mer troverdig enn et voldtektsoffer som gråter, men som er mindre attraktiv eller forteller en mindre alvorlig historie. Motsatt blir vi negativt overrasket over et voldtektsoffer som er mindre attraktiv, smiler og forteller en mindre alvorlig historie. Hun blir sannsynligvis vurdert enda mindre troverdig enn en attraktiv kvinne som smiler. Ask og Landström (2010) har funnet støtte til expectancy-violation theory.

Ask og Landström (2010) fant også at forsøkspersoner opplevde flere negative følelser og mer medfølelse da de så et emosjonelt offer enn da de så et offer som var emosjonsmessig nøytralt, og at forsøkspersonenes følelser forsterket effekten av at offeret var emosjonelt. Ifølge Bodenhausen, Sheppard og Kramer (1994) gjenga sinte forsøkspersoner flere stereotypiske beslutninger i en sosial persepsjonsoppgave enn triste forsøkspersoner, som ikke skilte seg fra emosjonelt nøytrale forsøkspersoner. Sinte forsøkspersoner stolte også mer på heuristiske hint i en overtalelsessituasjon (Bodenhausen, Sheppard, & Kramer, 1994). Ask og Granhag (2007) fant at triste forsøkspersoner benyttet persepsjoner av både vitne- og situasjonelle variabler, mens sinte forsøkspersoner kun benyttet persepsjoner av vitnevariabler da de skulle beslutte om en person var skyldig i en kriminell hendelse eller ikke. Forsøkspersoners følelsestilstand kan altså bli påvirket av voldtektsoffers emosjonelle uttrykk og dette kan igjen påvirke troverdighetsvurderingene deres. På den måten kan voldtektsoffers uttrykte emosjoner føre til en forsterkningseffekt: Uttrykte emosjoner påvirker troverdighetsvurderingene våre, men også hvilke følelser som vekkes i oss. Ofre som gråter vekker sympati og medlidenhet, ofre som er emosjonelt nøytrale gjør ikke noe med vår følelsestilstand og ofre som smiler gjør at vi opplever kognitiv dissonans og føler at det er noe som ikke stemmer, noe som fører til at vi tenker at disse ofrene derfor muligens lyver. Voldtektsoffers uttrykte emosjoner fører altså til at vi får medfølelse/føler oss skeptiske til det ofrene forteller, noe som forsterker troverdighetsvurderingene våre i henholdsvis positiv eller negativ retning.

Medskyld er en av de viktigste årsakene til at voldtektssaker er så kompliserte. I kontrollstudie B ble det funnet en signifikant, men liten negativ korrelasjon mellom historienes troverdighet og opplevd grad av medskyld, og en sterk negativ korrelasjon mellom alvorlighetsgrad og grad av medskyld. Flere av forsøkspersonene i dette studiet skrev kommentarer på svararkene sine om at rus og det at offer og gjerningsmann kjente hverandre gjorde at kvinnen fremstod mer medskyldig og mindre troverdig. Voldtekts ofre opplever mye skam og skyldfølelse (Thoresen & Hjemdal, 2014) og man kan anta at mye av denne skam- og skyldfølelsen er en konsekvens av samfunnets stereotypier om voldtekts ofres grad av medskyld. Det er derfor viktig å undersøke samfunnets holdninger til voldtekts ofre og grad av medskyld nærmere.

5.2 Kjønnseffekter

Resultatene fra dette studiet avslørte signifikante kjønnsforskjeller, der kvinner vurderer voldtekts ofrene som mer troverdige enn menn. Tidligere studier har ikke funnet noen kjønnseffekter av troverdighetsvurderinger basert på uttrykte emosjoner (Kaufmann et. al, 2003; Wessel et. al, 2006; Bollingmo et. al, 2008; Bollingmo et. al, 2009). Resultatene fra dette studiet støtter derfor ikke opp under tidligere empiri og hypotesen innledningsvis avkrefte. Det ble imidlertid ikke funnet noen interaksjonseffekt: Menn og kvinner blir påvirket av uttrykte emosjoner i lik grad og på samme måte når de vurderer troverdigheten til voldtekts ofre. Siden ofrene i dette studiet er kvinner og gjerningsmennene er menn (noe som oftest også er tilfellet for voldtektssaker i virkeligheten) kan det tenkes at de kvinnelige forsøkspersonene identifiserer seg mer med offeret i visshet om at de selv også kan komme til å bli ofre. De sympatiserer derfor mer med ofrene enn menn og vurderer derfor kvinnene som mer troverdige enn det menn gjør. Menn derimot, tenker kanskje mer på faren for at de selv kan bli uskyldig beskyldt eller dømt for voldtekt, noe som kan gjøre at de generelt er mer skeptiske til kvinnenenes troverdighet enn det kvinner er.

5.3 Alderseffekter

Resultatene fra dette studiet viser en alderseffekt ved troverdighetsvurderinger basert på uttrykte emosjoner. Personer som er over 30 år gamle blir i større grad påvirket av uttrykte emosjoner når de skal vurdere troverdigheten til et voldtekts offer enn personer som er under 30 år gamle. Denne alderseffekten er observert hos begge kjønn. Mer spesifikt ble personer

over 30 år noe mindre påvirket av at voldtektsofferet hadde en emosjonelt nøytral fremtoning, men de ble i mye større grad påvirket av et lystig emosjonsuttrykk enn personer under 30 år. Alderseffekten som er funnet i dette studiet står i motsetning til studiet til Thune-Ellefsen som i 2003 ikke fant noen alderseffekt av uttrykte emosjoner ved vurdering av troverdighet. Hypotesen innledningsvis om at det ikke er noen forskjell på hvordan personer over og under 30 år blir påvirket av uttrykte emosjoner når de skal vurdere voldtektsfres troverdighet blir også avkreftet.

En mulig forklaring på at eldre blir mer påvirket av uttrykte emosjoner når de skal vurdere troverdigheten til et voldtektsoffer enn yngre, kan være at eldre har et mer tradisjonelt syn på hvordan kvinner skal oppføre seg og at de har flere fordommer mot voldtekts ofre som en gruppe. Det er mulig at eldre har sterkere stereotypier om at kvinner som har opplevd noe vondt gråter og viser seg sårbare og «feminine», og at de derfor vurderer kvinner som smiler og ler som spesielt lite troverdige. De fleste voldtekts ofre er under 24 år gamle og kvinnene som spilte ofre i dette studiet ser alle ut som de er tidlig i 20 årene. Dette sannsynliggjør at yngre personer identifiserer seg mer med ofrene og kanskje kjenner seg mer igjen i historiene. Yngre personer og kanskje spesielt kvinner, er kanskje mer i opposisjon og blir sinte ved tanken på at de selv potensielt kan bli ofre. Samfunnet vi lever i utvikler seg mer og mer i retning av at vi skal være perfekte «supermennesker» som lykkes på alle arenaer. Vi skal være sunne, veltrente, vakre, selvsikre, ha gode karakterer/god utdanning/god jobb og være populære på sosiale media. Utad skal vi være et glansbilde av oss selv og fremstå som lykkelige og perfekte. Psykiske lidelser og en offerrolle passer ikke inn i dette bildet av å være en sunn, sterk og selvsikker kvinne. Yngre kvinner tenker kanskje derfor at de selv ville forsøkt å skjule eventuelle triste følelser for omverdenen dersom de opplevde noe vondt og at de heller ønsker å framstå som sterke. Dermed dømmer de kanskje heller ikke andre kvinner som ikke gråter like sterkt som det eldre mennesker gjør. Siden så mange som rundt 9,4 % av norske kvinner blir voldtatt i løpet av livet og de fleste er under 24 år gamle når overgrepet finner sted, er det sannsynlig at flere av forsøkspersonene i dette studiet også har blitt utsatt for en voldtekt eller et voldtektsforsøk. Antall voldtektsanmeldelser har økt de siste årene, men det er usikkert om dette gjenspeiler at flere voldtekter finner sted eller om kvinner i større grad anmelder voldtekter nå. Det kan likevel tenkes at det er flere personer som har blitt voldtatt eller forsøkt voldtatt i den yngre gruppen med forsøkspersoner enn i den eldre gruppen, i tillegg til at overgrepet i tilfelle er mye nærere i tid for den yngre gruppen. Dermed

har den yngre gruppen mer erfaring med hvordan voldtektsofre faktisk reagerer, noe som kan være en mulig årsak til at de ikke blir like mye påvirket av uttrykte emosjoner som de eldre.

Complexity-extremity theory kan danne grunnlaget for en annen forklaring på hvorfor eldre blir mer påvirket av uttrykte emosjoner i troverdighetsvurderinger enn yngre. Complexity-extremity theory går ut på at vi har mer kontakt med inngruppe medlemmer enn utgruppe medlemmer og at inngruppe medlemmer dermed vurderes mindre ekstremt enn utgruppe medlemmer (Jussim, Coleman, & Lerch, 1987). De 20 kvinnelige skuespillerne så alle ut som de var i begynnelsen av 20 årene, altså var de inngruppe medlemmer for de yngre forsøkspersonene, mens de var utgruppe medlemmer for de eldre. I tråd med denne modellen vil derfor eldre vurdere kvinnene mer ekstremt enn yngre, noe som også bekreftes av resultatene.

5.4 Alder og juriesammensetning

Et argument for å benytte juryer er at tiltalte i større grad blir «dømt av sine likemenn» (NOU, 2011). Likevel har typiske jurymedlemmer aldri vært spesielt like den typiske forbryter, verken med tanke på sosioøkonomisk status eller politisk engasjement. Slik vanlig sammensetning er nå, er det dessuten en høy gjennomsnittsalder på kandidatene som kalles inn som jurymedlemmer (NOU, 2011). Allerede i 1997 stilte Kjellaug Nakkim seg kritisk til den høye gjennomsnittsalderen på jurymedlemmer og meddommere. Hun påpekte at oppførsel tillegges ulik vekt mellom generasjoner og satte høy gjennomsnittsalder på jury i sammenheng med at bare omtrent halvparten av voldtektssakene da endte med fellende dom. Kjellaug Nakkim stilte spørsmålet: «Hva vil justisministeren foreta seg for å sikre at gjennomsnittsalderen i juryer og meddomstoler senkes med henvisning til at oppførsel tillegges ulik vekt mellom generasjoner?» (Nakkim, 1997) Svaret hun fikk av daværende statsråd Gerd-Liv Valla var at det ikke er påvist at høy alderssammensetning har ført til færre domfellelser i voldtektssaker. Gerd-Liv Valla sa videre at nedre aldersgrense for å delta i juryer ble senket fra 25 år til 18 år i 1995. Hun uttrykte at hun håpte at lovendringen om nedsatt nedre aldersgrense på sikt ville føre til en jevnere alderssammensetning av juryer, men presiserte også at «Det er representativiteten for befolkningen det må legges vekt på. Det er viktig for domstolenes legitimitet at utvalgene av meddommere og lagrettemedlemmer er representative i forhold til befolkningen for øvrig. Representativitet har i tillegg til

alderssammensetning også en side til yrkesmessig, kulturell og sosial bakgrunn» (Valla, 1997).

Dette studiet kan ikke sies å ha påvist at høy alder fører til færre domfellelser i voldtektssaker. Dersom eldre blir mer påvirket av uttrykte emosjoner når de vurderer troverdigheten til voldtekts ofre, har man likevel belegg for å si at det vil være av betydning å få flere yngre personer inn i jursammensetningen. Spesielt i voldtektssaker der ofrene ofte er unge vil en ung jury føre til økt gjenkjennbarhet for det offeret forteller. Wessel et. al viste i 2006 at dommere ikke blir påvirket av uttrykte emosjoner når de skal vurdere voldtekts ofres troverdighet. Dermed kan man stille seg spørsmålet om ikke det å avskaffe juryer helt i voldtektssaker kanskje ville vært det mest hensiktsmessige. Likevel er det også vist at diskusjoner i form av juryformasjoner eliminerer effekten av uttrykte emosjoner (Dahl, et al., 2007). Dette taler for at juryer kanskje ikke påvirkes nevneverdig av uttrykte emosjoner i troverdighetsvurderinger og at en jury dermed ikke medfører skade i voldtektssaker heller. Gjennomsnittsalderen på forsøkspersonene i studiet til Dahl et. al (2007) var likevel bare 23,4 år og man kan dermed ikke vite om samme effekt oppstår i diskusjoner blant eldre.

I et nytt studie har Magnussen, Eilertsen, Teigen og Wessel (2014) analysert en rekke studier for å undersøke forskjellen på folks naturlige tendens til å dømme en tiltalt ut ifra egen tro på at han er skyldig (sannsynlighet for skyldig over .5) og ut ifra det juridiske, strengere «over enhver tvil» kriteriet for skyldig bedømmelse (som krever sannsynlighet for skyld på rundt .9). De fant at i en hypotetisk retts sak var lekfolk villige til å dømme tiltalte skyldig når deres subjektive antakelse for skyld oversteg 57 %. Politietterforskere stemte skyldig når subjektiv antakelse for skyld oversteg 61 %. Lekfolk som fikk diskutere saken i form av juryformasjoner stemte skyldig når subjektiv antakelse for skyld oversteg 68 % og dommere når den oversteg 83 %. Resultatene viser med andre ord at både lekfolk og politietterforskere intuitivt benytter «skyldig er mer sannsynlig enn ikke skyldig» (over 50 % sannsynlighet for skyldig) kriteriet når de skal bedømme skyld, mens dommere ser ut til å benytte «over enhver tvil» kriteriet. Lekfolk som fikk diskutere saken i form av juryformasjoner havner imellom disse to gruppene, noe som tyder på at de lar seg påvirke av det normative «over enhver tvil» kriteriet (Magnussen, Eilertsen, Teigen, & Wessel, 2014). Siden lekfolk er mer tilbøyelige til å benytte «skyldig er mer sannsynlig enn ikke skyldig» kriteriet enn dommere, vil juryer sannsynligvis dømme tiltalte skyldig ved en lavere opplevd sannsynlighet for skyld enn dommere. Med andre ord vil juryer ha en større andel domfellelser enn dommere, noe som

kan føre til flere justismord. Dette står i motsetning til at flere av voldtektssakene som ender med domfellelse i tingretten deretter ender med frifinnelse i lagmannsretten etter en anke (se avsnitt 1.1). Tendensen vi ser i virkeligheten passer derfor ikke med resultatene i laboratoriestudiet til Magnussen et. al (2014). En viktig forskjell vi kan påpeke her er igjen alder. I studiet til Magnussen et. al (2014) var flere aldersgrupper inkludert, men gjennomsnittsalderen på lekfolkene var lavere enn gjennomsnittsalderen på dommerne og den totale gjennomsnittsalderen var 27 år. Gjennomsnittsalderen på norske juryer er i virkeligheten høy (NOU, 2011). Thune-Ellefsen (2003) fant ingen alderseffekter ved vurdering av troverdighet i sitt studie. Likevel fant hun alderseffekter ved vurdering av skyld, der eldre var mindre villige til å dømme tiltalte skyldig enn yngre. Dette kan forklare hvorfor juryer i virkeligheten har en tendens til å frifinne tiltalte i voldtektssaker, mens lekfolk i laboratoriestudier har en tendens til å domfelle tiltalte. Likevel er verken for strenge eller for slappe kriterier for domfellelse optimale og det kan argumenteres for at det ville vært hensiktsmessig å bytte ut juryen med en stor meddomsrett der lekfolk og juridiske dommere sammen avgjør både skyldspørsmålet og straffutmålingen.

5.5 Begrensninger

Det er viktig å huske på at man må være svært forsiktige med å trekke konklusjoner fra dette studiet, da det også har noen begrensninger som er verdt å merke seg. 6 filmklipp ble utelatt fra materialet fordi disse kvinnene hadde et ikke-vestlig utseende. Dette ble gjort for å kontrollere for etnisitet som en mulig tredjevariabel da det er vist at vi vurderer mennesker med en annen etnisitet enn vår egen som mindre troverdige enn mennesker med samme etnisitet som vår egen (Lindholm, 2008; Lindholm & Cederwall, 2010). Med så mange som 6 ikke-vestlige kvinner kunne etnisitet vært kontrollert for ved å ha like mange ikke-vestlige kvinner i hver betingelse. På den måten ville etnisitet blitt kontrollert for på samme måte som attraktivitet ble kontrollert for. Samfunnet vårt blir mer og mer flerkulturelt og vi blir mer og mer vant til å se og interagere med mennesker med en annen etnisitet enn vår egen. Hvis etnisitet hadde vært kontrollert for ved å ha like mange ikke-vestlige kvinner i hver betingelse, hadde det nok ikke vært behov for å utelate disse kvinnene fra studiet.

De to aldersgruppene i dette studiet (over og under 30 år) var svært forskjellige på flere områder. For det første var det færre forsøkspersoner i gruppen over 30 år enn i gruppen under 30 år (14 personer over 30 år og 45 personer under 30 år). Dermed er det en større

variasjon i gruppen under 30 år, noe som gjør at resultatene fra denne gruppen muligens er mer generaliserbare enn for gruppen over 30 år. Kjønnfordelingen i de to gruppene var også svært ulik. I gruppen over 30 år var det kun én mann og 13 kvinner, mens i gruppen under 30 år var det 20 menn og 25 kvinner. Av resultatene ser vi at troverdighetsvurderingene til kvinner og menn påvirkes av uttrykte emosjoner på samme måte, men at kvinner generelt vurderer voldtekts ofre som mer troverdige enn det menn gjør. Siden det er så stor forskjell på kjønnssammensetningen i de to aldersgruppene, har de to gruppene et noe ulikt utgangspunkt når man sammenlikner dem med hverandre. Likevel er det mønsteret i responsstil som er det interessante for dette studiet og siden kvinner og menn har det samme mønsteret i responsstil blir ikke dette ansett som et stort problem.

Den siste forskjellen på gruppene over og under 30 år er den som er mest problematisk. Forsøkspersonene ble som nevnt rekruttert fra Universitetet i Oslo og fra en servicebedrift på Gran. Dermed er de fleste forsøkspersonene i gruppen under 30 år studenter, mens de fleste i gruppen over 30 år er ansatte i en servicebedrift. Det antas derfor at forsøkspersonene i gruppen under 30 år allerede har, eller er i ferd med å få, høyere utdanning enn forsøkspersonene i gruppen over 30 år. Dermed er det mulig at resultatene fra dette studiet har målt en effekt av utdanning istedenfor en effekt av alder og at de to gruppene kan identifiseres som akademikere og ikke-akademikere heller enn under og over 30 år. Thune-Ellefsen fant i 2003 ingen signifikante aldersforskjeller ved troverdighetsvurderinger av et voldtektsoffer basert på uttrykte emosjoner. De eldre forsøkspersonene i studiet til Thune-Ellefsen hadde samme utdanningsnivå som de yngre forsøkspersonene i Kaufman et. als studie fra 2000 som hun sammenliknet resultater med. Årsaken til at resultatene fra dette studiet ikke støtter opp under resultatene til Thune-Ellefsen kan dermed være at gruppene i dette studiet representerer utdanningsnivå i stedet for alder.

Selv om Thune-Ellefsen ikke fant signifikante aldersforskjeller på troverdighetsvurderinger basert på uttrykte emosjoner, fant hun likevel aldersforskjeller på vurdering av skyld. De eldre forsøkspersonene mente det var mindre sannsynlig at mannen var skyldig i voldtekt enn de yngre. Begge aldersgruppene ble påvirket av uttrykte emosjoner på samme måte og i lik grad da de skulle vurdere sannsynligheten for om mannen var skyldig, men de eldre skåret konsekvent lavere enn de yngre. Resultatene til Thune-Ellefsen angående hvordan forsøkspersonene ville dømt mannen i en tenkt rettsavgjørelse er likevel sammenlignbare med resultatene for troverdighetsvurderinger i undertegnede studie. Dermed ser det ut til at det er

en forskjell på hvordan eldre og yngre personer tenker rundt voldtekt og uttrykte emosjoner, men det er behov for mer forskning for å finne ut hva denne forskjellen består av.

Det er også viktig å huske på at dette er et laboratoriestudie og at man dermed skal være forsiktige med å generalisere resultatene fra dette studiet til jurysituasjoner i virkelige rettssaker. I virkelige rettssaker får juryene presentert mye mer informasjon enn det forsøkspersonene i dette studiet fikk. Blant annet får tiltalte en mulighet til å forklare seg og presentere sin versjon av det som skjedde. I tillegg skal jurymedlemmene diskutere seg imellom og komme fram til en samlet beslutning. I virkelige rettssaker får jurymedlemmene også bruke betydelig lengre tid på å tenke seg om og komme fram til en beslutning enn det forsøkspersonene i dette studiet fikk.

6 KONKLUSJON

Dette studiet har undersøkt hvordan uttrykte emosjoner påvirker vurderinger av voldtektsofres troverdighet. Resultatene viser at hvilke emosjoner et voldtektsoffer uttrykker når hun avgir vitnemålet sitt har stor påvirkning på vurderinger av hennes troverdighet. Voldtektsofre som er triste og gråter blir vurdert som mest troverdige, de som framstår emosjonelt nøytrale vurderes som mindre troverdige og de som smiler og framstår lystige blir vurdert som minst troverdige. Kvinner vurderer voldtektsofre som mer troverdige enn menn, men begge kjønn påvirkes av uttrykte emosjoner på samme måte og i samme grad. Personer over 30 år blir mer påvirket av uttrykte emosjoner når de skal vurdere troverdigheten til et voldtektsoffer enn de som er under 30 år gamle, og denne alderseffekten er observert hos begge kjønn. Mer spesifikt ble troverdighetsvurderingene til personer over 30 år noe mindre påvirket av at voldtektsofferet hadde en emosjonelt nøytral fremtoning, men de ble i mye større grad negativt påvirket av et lystig emosjonsuttrykk enn troverdighetsvurderingene til personer under 30 år.

Tidligere studier har også dokumentert at uttrykte emosjoner påvirker troverdighetsvurderinger av et voldtektsoffer. Disse studiene har imidlertid kun benyttet én kvinnelig skuespiller og forsøkspersonene ble fordelt i tre grupper slik at hver forsøksperson kun ble utsatt for en av betingelsene. Disse studiene har derfor lav generaliserbarhet. Det gjennomførte studiet benyttet 20 forskjellige skuespillerinner, der 7 uttrykte triste emosjoner, 6 var emosjonelt nøytrale og 7 uttrykte lystige emosjoner. Alle forsøkspersonene så og vurderte alle kvinnene og ble dermed utsatt for alle betingelsene. Dette studiet har derfor bedre generaliserbarhet enn tidligere studier og det er mulig å slå fast at uttrykte emosjoner påvirker troverdighetsvurderinger av et voldtektsoffer.

6.1 Implikasjoner og videre forskning

De yngre forsøkspersonene i dette studiet ble mindre påvirket av at voldtektsofrene uttrykte lystige emosjoner da de skulle vurdere troverdigheten deres. Er dette et resultat av et generasjonsskifte, og at samfunnet beveger seg i en retning der vi ikke legger like mye vekt på uttrykte emosjoner når vi skal vurdere andres troverdighet? Eller blir vi mer påvirket av emosjoner når vi blir eldre? Det trengs mer forskning for å besvare disse spørsmålene. Det ville vært interessant å avdekke hvilke holdninger yngre og eldre mennesker har til voldtekt

og voldtekts ofre for å få avdekket om eldre mennesker har flere fordommer eller negative stereotypier mot denne gruppen ofre enn yngre. Det ville også vært interessant å undersøke mulige kjønnsforskjeller og utdannelsesforskjeller i forhold til holdninger til voldtekt og voldtekts ofre.

For å finne ut om det er slik at vi endrer holdninger etter hvert som vi blir eldre, eller om det faktisk er et generasjonsskifte og at samfunnets forventninger er i ferd med å endre seg ville det vært interessant å utføre det samme studiet med forsøkspersoner i 20 årene hvert 5-10 år. Det ville også vært nyttig å undersøke om diskusjoner i form av juryformasjoner eliminerer effekten av uttrykte emosjoner i troverdighetsvurderinger av voldtekts ofre også blant eldre mennesker, slik den er vist å gjøre blant yngre.

Innledningsvis ble det nevnt at juryordningen har vært debattert helt siden den ble innført, men at dersom den skal avskaffes bør det først bevises at den har hatt eller har skadevirkninger. Vi har sett at juryer oftere ender med frifinnelse i voldtektssaker enn i andre straffesaker og at flere av voldtektssakene som frifinnes av juryer i lagmannsretten først har endt med domfellelse i tingretten. Det kan se ut som at eldre mennesker blir mer påvirket av uttrykte emosjoner når de skal vurdere troverdigheten til et voldtekts offer.

Gjennomsnittsalderen blant jurymedlemmer er høy. Dette er uheldig og kan føre til at det er mer sannsynlig at voldtekts ofre som ikke uttrykker «korrekte» emosjoner ikke blir trodd og at det dermed er større sannsynlighet for at gjerningsmannen blir frifunnet. Det ville derfor vært en fordel dersom juriesammensetningen ble endret slik at alderssammensetningen ble mer jevn og at gjennomsnittsalderen ble lavere. Det er også kjønnsforskjeller for hvordan voldtekts ofres troverdighet blir vurdert, da kvinner generelt vurderer troverdigheten høyere enn menn. Kjønnsforskjeller er likevel ivaretatt i norsk rett: Juriesammensetningen skal bestå av 50 % kvinner og 50 % menn.

Litteraturliste

- Akehurst, L., Köhnken, G., Vrij, A., & Bull, R. (1996). Lay Persons' and Police Officers' Beliefs Regarding Deceptive Behaviour. *Applied Cognitive Psychology, 10*, ss. 461-471.
- Antonio, M. E. (2006). Arbitrariness and the Death Penalty: How the Defendant's Appearance During Trial Influences Capital Jurors' Punishment Decision. *Behavioral Sciences and the Law, 24*, ss. 215-234.
- Ask, K., & Granhag, P. (2007). Hot Cognition in Investigative Judgments: The Differential Influence of Anger and Sadness. *Law Hum Behav, 31*, ss. 537-551.
- Ask, K., & Landström, S. (2010). Why Emotions Matter: Expectancy Violation and Affective Response Mediate the Emotional Vicim Effect. *Law Hum Behav, 34*, ss. 392-401. doi:10.1007/s10979-009-9208-6
- Ask, K., Greifeneder, R., & Reinhard, M.-A. (2012). On the Ease of (Dis)believing: The Role of Accessibility Experiences in Credibility Judgments. *Applied Cognitive Psychology, 26*, ss. 779-784.
- Beidel, D. C., & Stipelman, B. (2007). Anxiety Disorders. I M. Hersen, S. Turner, & D. Beidel, *Adult Psychopathology and Diagnosis* (ss. 349-409). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Bodenhausen, G. V., Sheppard, L., & Kramer, G. (1994). Negative affect and social judgment: the differential impact of anger and sadness. *European Journal of Social Psychology, 24*, ss. 45-62.
- Bollingmo, G. C., Wessel, E., Eilertsen, D., & Magnussen, S. (2008). Credibility of the emotional witness: A study of ratings by police investigators. *Psychology, Crime and Law 14:1*, ss. 29-40. doi:10.1080/10683160701368412
- Bollingmo, G. C., Wessel, E., Sandvold, Y., Eilertsen, D., & Magnussen, S. (2009). The effect of biased and non-biased information on judgements of witness credibility. *Psychology, Crime and Law 15:1*, ss. 61-71. doi:10.1080/10683160802131107
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, Trauma and Human Resilience. Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist, 59:1*, ss. 20-28. doi:10.1037/0003-066X.59.1.20
- Bonanno, G. A., Colak, D., Keltner, D., Shiota, M., Papa, A., Noll, J. G., Putnam, F. W., Trickett, P. K. (2007). Context Matters: The Benefits and Costs of Expressing Positive Emotion Among Survivors of Childhood Sexual Abuse. *Emotion, 7:4*, ss. 824-837. doi:10.1037/1528-3542.7.4.824

- Bonanno, G. A., Keltner, D., Noll, J., Putnam, F., Trickett, P., LeJeune, J., & Anderson, C. (2002). When the Face Reveals What Words Do Not: Facial Expressions of Emotion, Smiling, and the Willingness to Disclose Childhood Sexual Abuse. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 1, ss. 94-110.
- Bordens, K. S., & Abbott, B. (2008). *Research Design and Methods. A Process Approach*. McGraw-Hill.
- Borgarting lagmannsrett. (2002). *Årsmelding 2002*. Borgarting lagmannsrett.
- Brown, R. (2000). Social Identity Theory: past achievements, current problems and future challenges. *European Journal of Social Psychology*, 30, ss. 745-778.
- Dahl, J., Enemo, I., Drevland, G., Wessel, E., Eilertsen, D., & Magnussen, S. (2007). Displayed Emotions and Witness Credibility: A Comparison of Judgements by Individuals and Mock Juries. *Applied Cognitive Psychology* 21:9, ss. 1145-1155.
- Eagly, A. H., Ashmore, R., Makhijani, M., & Longo, L. (1991). What Is Beautiful Is Good, But...: A Meta-Analytic Review of Research on the Physical Attractiveness Stereotype. *Psychological Bulletin*, 110, 1, ss. 109-128.
- Ekman, P., & O'Sullivan, M. (1991). Who Can Catch a Liar? *American Psychologist*, ss. 913-920.
- Feldman, R. S., & Chesley, R. (1984). Who is Lying, Who is Not: An Attributional Analysis of the Effects of Nonverbal Behavior on Judgements og Defendant Believability. *Behavioral Sciences & the Law*, 2, 4, ss. 451-461.
- Frohmann, L. (1991). Victims' Allegations of Sexual Assault: Prosecutorial Accounts of Case Rejections. *Social Problems*, 38, 2, ss. 213-226.
- Heise, D. R., & Calhan, C. (1995). Emotion Norms in Interpersonal Events. *Social Psychology Quarterly*, 58; 4, ss. 223-240.
- Jordan, J. (2004). Beyond Belief?: Police, Rape and Women's Credibility. *Criminal Justice*, 4, ss. 29-59.
- Jussim, L., Coleman, L., & Lerch, L. (1987). The Nature of Stereotypes: A Comparison and Integration of Three Theories. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52,3, ss. 536-546.
- Kaufmann, G., Drevland, G., Wessel, E., Overskeid, G., & Magnussen, S. (2003). The Importance of Being Earnest: Displayed Emotions and Witness Credibility. *Applied Cognitive Psychology*, 17:1, ss. 21-34.
- Kolsrud, K. (2005, August 22). *Flest frifinnelser i voldtektssaker*. Hentet fra Aftenposten: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1101032.ece>

- Kolsrud, K. (2007, Januar 10). *Én av tre frifinnes*. Hentet fra Aftenposten: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks-article1596856.ece>
- Lindholm, T. (2008). Validity in judgments of high- and low-accurate witnesses of own and other ethnic groups. *Legal and Criminological Psychology, 13*, ss. 107-121.
- Lindholm, T., & Cederwall, J. Y. (2010). Ethnicity and gender biases in the courtroom. I P. A. Granhag, *Forensic Psychology in Context. Nordic and international approaches* (ss. 228-246). Willan Publishing.
- Magnussen, S. (2004). *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettsal*. Oslo: Abstrakt forlag as.
- Magnussen, S., & Wessel, E. (2010). Displayed emotions in court: Effects on credibility judgements. I P.-A. Granhag, *Forensic Psychology in Context - Nordic and international approaches* (ss. 247-263). Willan Publishing.
- Magnussen, S., Eilertsen, D., Teigen, K., & Wessel, E. (2014). The Probability of Guilt in Criminal Cases: Are People Aware of Being 'Beyond Reasonable Doubt'? *Applied Cognitive Psychology, 28*, ss. 196-203.
- Nakkim, K. (1997, 03 12). *Stortinget*. Hentet 09 2014 fra Stortinget - Møte onsdag den 12 mars 1997, Spørsmål 30: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/1996-1997/970312/ordinarsporretime/30/>
- NOU. (2008). *Fra ord til handling - Bekjempelse av voldtekt krever handling*. Norges offentlige utredninger, 2008:4.
- NOU. (2011). *Juryutvalget - Når sant skal skrives*. Norges offentlige utredninger, 2011:13.
- Rose, M. R., Nadler, J., & Clark, J. (2006). Appropriately Upset? Emotion Norms and Perceptions of Crime Victims. *Law Hum Behav, 30*, ss. 203-219. doi:10.1007/s10979-006-9030-3
- Salekin, R. T., Ogloff, J., McFarland, C., & Rogers, R. (1995). Influencing Jurors' Perceptions of Guilt: Expression of Emotionality During Testimony. *Behavioral Sciences and the Law, 13:2*, ss. 293-305.
- Seligman, C., Brickman, J., & Koulack, D. (1977). Rape and physical attractiveness: Assigning responsibility to victims. *Journal of Personality, 45*, ss. 555-563.
- Staksrud, H. S. (2012). Emosjonelt uttrykk og attraktivitet: En eksperimentell studie av hvordan disse påvirker vitners troverdighet. Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- Sætre, M., & Grytdal, V. (2012). *Voldtekt i den globale byen 2011: Anmeldelser og medieoppslag*. Oslo politidistrikt.

- Thoresen, S., & Hjemdal, O. (2014). *Vold og voldtekt i Norge - En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S, Rapport nr 1/2014 .
- Thornton, B., & Ryckman, R. (1983). The Influence of a Rape Victim's Physical Attractiveness on Observers' Attributions of Responsibility. *Human Relations*, 36, 6, ss. 549-562.
- Thornton, B., Ryckman, R., Kirchner, G., Jacobs, J., Kaczor, L., & Kuehnel, R. (1988). Reaction to Self-Attributed Victim Responsibility: A Comparative Analysis of Rape Crisis Counselors and Lay Observers. *Journal of Applied Social Psychology*, 18,5, ss. 409-422.
- Thune-Ellefsen, H. (2003). Troverdighetsvurderinger: Et studie med fokus på aldersforskjeller. Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- Tsoudis, O., & Smith-Lovin, L. (1998). How Bad Was It? The Effects of Victim and Perpetrator Emotion on Responses to Criminal Court Vignettes. *Social Forces*, 77, 2, ss. 695-722.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185, ss. 1124-1131.
- Valla, G.-L. (1997, 03 12). *Stortinget*. Hentet 09 2014 fra Stortinget - Møte onsdag den 12 mars 1997, Spørsmål 30: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/1996-1997/970312/ordinarsporretime/30/>
- Vigrestad, A. I. (2004, Høst). Voldtektofres møte med rettsapparatet. Hovedfagsavhandling i kriminologi, Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Wessel, E. M., Bollingmo, G., Sønsteby, C., Nielsen, L., Eilertsen, D., & Magnussen, S. (2012). The emotional witness effect: story content, emotional valence and credibility of a male suspect. *Psychology, Crime and Law*, 18:5, ss. 417-430. doi:10.1080/1068316X.2010.502119
- Wessel, E., Drevland, G., Eilertsen, D., & Magnussen, S. (2006). Credibility of the Emotional Witness: A Study of Ratings by Court Judges. *Law Hum Behav*, 30, ss. 221-230.
- Winkel, F. W., & Koppelaar, L. (1991). Rape Victims' Style of Self-Presentation and Secondary Victimization by the Environment - An Experiment. *Journal of Interpersonal Violence*, 6:1, ss. 29-40.
- Woodzicka, J. A., & LaFrance, M. (2001). Real Versus Imagined Gender Harassment. *Journal of Social Issues*, 57, 1, ss. 15-30.
- World Health Organization. (1993). *ICD - 10: The ICD - 10 Classification of Mental and Behavioural Disorders*. World Health Organization.

Vedlegg

Vedlegg 1: Voldtekstofrenes historier (historiene til de ikke-vestlige kvinnene er utelatt)

1. It was during the winter. I went to a party in the city -- and I smoked a lot of pot that night. We listened to music, and I passed out on the floor, lying on my back. When I woke up a few hours later, the room was dark and quiet, and I had Bruce on top of me, pushing his penis inside me. It hurt. He was heavy and smelled like beer. The room was cold and I could hear other people snoring on the couches. I was frozen, inside and out, outraged and shocked. I didn't fight. I tried to make him stop, but I didn't scream. Mostly, I just couldn't believe it was happening.

2. After the dance, we went to his room and, eventually, started making out. I told him flat out that I didn't want it to proceed to sex, and he said okay. I mean, he was just going to be my "platonic date" that night. But in a few minutes, he had pushed me down on the couch and positioned himself on top of me. "No. Stop," I said. But I must have said it too softly. He just ignored me, and when he entered me anyway, I just tensed up and tried to go numb until it was over. He fell asleep afterward, and I left for my dorm. I had this dirty feeling, and when I start to talk about it, I can still feel it.

3. He drags me over to the couch and pushes me down. This is when I begin to understand what is happening. I tell him I don't want this and ask him to stop. He just holds me down, and I start to cry. He lies down on top of me, ripping my dress. He grabs my arms and holds them behind my head. I remember him pulling down his pants; this is about the last thing I remember. I try to kick him, but it doesn't help, and he penetrates me. He penetrates me several times. After that all I want is for this to be over. I don't know how long it takes. When he's finished, he just puts his clothes on and leaves.

5. The drinks were stronger than I'm used to, and to be honest, I had to go to the bathroom and throw up. And then my friend helped me into a bedroom where I just wanted to try to relax, and she said I could go home with her in a little while. Then a boy came into the room. First he sat down beside me, but then he was lying, and he started fondling me. I was drunk, but I remember very clearly asking him to stop -- but he just continued. This is a little bit in a haze for me, but I know he pulled my pants down and I could feel his fingers in my vagina,

and then he entered me with his penis. Then some people came into the room, they just laughed when they saw us. It was so humiliating.

6. We were in this cabin, and we drank a lot, all of us, all night. Then what happened was that I fell asleep on a couch, and early in the morning this guy came to where I was sleeping, and he started touching me and kissing me. I was sleeping so heavily I didn't understand what was happening at first. But after a while I really woke up, because he was having sex with me. I tried to make him stop, but I wasn't able to offer much resistance. I didn't even know him. That night was the first time I'd seen him. How could he do it? Why wasn't I able to stop him?

7. Then I remember being in the bath in my shirt, and out of the bath and trying to put my jeans back on. But afterwards I'm on his bed and he's trying to undress me again. "Nobody stays in my expensive sheets with clothes on," that's what I remember him saying. And then he's naked with an erection and about to penetrate me. I try hitting him, but he just holds my arms, and I remember only images of him having sex with me. About two days later, I text him, saying he abused me. I didn't have to wait for the reply. "I am sorry," he wrote.

9. We just started dating, and on our third date, we had a nice dinner at his apartment. We were really having a great time and we made good conversation during dinner. And then since neither of us had to work the next day I thought I could stay awhile after dinner. So Jim gave me a tour of the apartment that ended in his bedroom. He asked me to test out his mattress, but then I sort of hesitated, so he pushed me down onto the bed. I knew then that he wasn't joking around -- he used too much force for that. I resisted, I really did, but he was so strong, and then he had intercourse with me.

10. We were having an outing at a chalet. But as it got later and later, more and more people were going home. Finally, the two of us were the only ones left. He offered me alcohol and I trusted him and had some. He might have drugged the bottle or I was drunk, 'cause the last thing I remember was drinking and having fun. Then I felt sleepy and I think I was asleep deeply. The next morning, I was so shocked to find myself naked on the bed in the chalet, and there he was next to me, and he was naked too. He woke up and asked for more sex. He was hugging me tightly and I tried to let go of him. But I felt an acute pain "down there" and I didn't have the strength to push him away. I was so scared. I refused to give in and he raped

me again. I felt so dirty. I was so upset.

11. We had been best friends before we got together, and he was the one who finally ended the relationship. We still spent time together and sometimes we would have sex. The sex we had while broken up made me feel horrible about myself. I wanted it to stop. This time he was trying for sex with me again. I told him no, and that it made me emotional. He went ahead and did it anyway. I cried until he stopped. I immediately grabbed my things and just walked right out the door. He didn't stop me or even acknowledge that I was leaving. As I was driving home I realized the definition of what had just happened. I was hysterical.

12. I had promised I'd come visit him after I had been to the movies with my friends, and when I got there it was pretty late -- maybe around midnight. Up till now he'd been nice enough, and we had had what you might call sexual encounters, but we never had intercourse. On this night, when I went to his room, I expected we might sort of "fool around" but not go any further than that. But then Don began to pressure me. I said no, but then he got threatening. I was scared and I repeated "no" several times. But without my consent, he violently penetrated me.

14. I was on vacation in the Caribbean, and on one of my first days there, I met this guy who seemed really nice. I learned sailing with him, and we walked along the beach together. But then there was this hotel dance, and we got a bit romantic. We danced, and then he asked me to walk outside. When we came down to the beach, he almost immediately asked to have sex. I said no, but he wouldn't listen. He was big, maybe 6'4", and now he had sex with me. He held me down and forced me to cooperate. I was so afraid. I was too afraid to resist.

15. It was our second date. We had seen a movie, and then we returned to his apartment. We sat down and soon we started kissing. I remember he seemed nice enough at first, but I wasn't really sure how much I liked him, so when he started touching my breasts I said no. I was polite, but I told him "don't do that." But he didn't listen. Instead he began to undress me. But I didn't want him to, so I tried to stop him, and I started yelling: "Stay away from me," "get off of me." But there was nothing I could do, and he raped me.

17. It was three in the morning when it happened. I'd had one drink too many. I think his

name was Andrew, but I'm not really sure. I thought I'd never be that girl, I thought this would never happen to me, but it did. I didn't want it to happen. I tried to stop him, but then I felt him inside me. It kind of hurt. I remember staring up into the unfamiliar ceiling. I remember he smelled like booze, AXE body spray and something else. When he was finished I got my clothes on and left and ran down the stairs. I can't remember him saying or doing anything when I walked out the door.

18. I was visiting a girlfriend in another city, and we went to this bar, and he was there. My friend got a bit drunk, so she went home, and I went with him to a nightclub. We didn't even dance, but I had a few drinks that he bought me. I was going to sleep at my friend's place, but then I called her, and she didn't answer, and she didn't even answer the door when I rang her door bell, so when he said I could sleep at his place I said yes. But I also said there would be no sex, nothing at all. He bad-mouthed his fiancée, and I was beginning to find him very uncharming. When we got to his place, he still made several passes at me, but I rejected him and went to sleep. And then I woke up with him on top of me. He had had sex with me while I was sleeping. I was shocked, and I was terribly embarrassed. He didn't even look at me. He was so cynical.

19. I knew him, he was in my home with my consent, we had both been drinking and there was nothing about him that made me suspicious. Then it got late and I went to bed. We were just friends, so he was going to sleep in another room. But then I woke up with him beside me. He was all over me and I was barely awake. I said "NO," and I tried to stop him. But then he had intercourse with me. And afterwards he just got up and went home. How could he do a thing like that? He only thought about himself.

20. I had gone to the room where my boyfriend lives, and found he wasn't in. But then I started talking to the guy who lives next to him, and he asked me into his room. I sat on the floor there, and we talked some more. He sat next to me, and after a while he began kissing and fondling me. I told him "no," and said I had to go. But now it was as if he just didn't hear me. Instead, he got up and locked the door, came back and pushed me on to the bed. He lay on top of me, removed my clothes, and penetrated me. Throughout I was telling him "no, I don't want this."

21. I had just started dating Fred, and I really liked him. One evening he invited me to his apartment to listen to some songs by a band we had talked about at dinner. As we sat on the couch and listened to the music, he became very aggressive. We had 'made out' before, but never anything really heavy -- mainly hugging and kissing. When he started putting his hands in places I didn't appreciate, I told him so. But he just acted as if this were a challenge and continued to do what he had been doing. At one point I got up to leave. And then it got worse: He pushed me into his bedroom, threw me down on the bed, and raped me. When it was over, I was crying and hurting. His only reply was, "You know you liked it."

23. I had been visiting an old friend. We had never been lovers, but he was a 'trusted friend' I vented to and shared a lot of my problems with. I was going to sleep in his spare room, as it had gotten late and I had no way of getting home. But then I woke up to him getting on top of me and undoing my jeans. I said no and tried to push him off me but he just pinned my wrists down and carried on anyway. I kept saying 'NO, get off me' and 'please stop'. I struggled at first, but then I remember thinking 'if you don't struggle then it will be over quicker and he will let you go,' so I just kind of lay there staring at the wall praying for it to be over. I trusted him, I don't know how he could do it.

25. I reminded him that I did not want to have sex with him. He didn't listen. Instead he took my legs and spread them using his knees and arms. I was pushing myself deeper into the couch trying to push myself away from him, but it didn't help. He just raped me. He touched my face and begged me to look him in the eye. I am so upset about it. He asked me why I didn't keep my legs open. He held me down -- forced himself inside of me and tried to make it seem like I wanted it. I kept telling him to let me up. He didn't let me up. He just kept doing it. I was floored because I didn't believe that he would do this to me. I think he must be sick.

26. He was really forceful, and he held me down. He held my hands with one hand and took my clothes off with the other hand. And I kept fighting with him, and he put ... took my clothes off, and I'd pull my pants, holding on my pants, just holding on to my pants as tightly as I could, trying to push him off me. But I couldn't stop him, and he had sex with me. And I was really upset, I was shaking, and I don't know how long it lasted, 'cause I kind of just blinged out. And now I have to relive that every time something goes wrong. Even just going

out and having a guy come up behind me and put his hands on me and just want to dance --
it's probably the most disgusting feeling in the world for me.

Vedlegg 2: Spørreskjema til de leste historiene

Hvor troverdig er denne historien?

1---2---3---4---5---6---7

Ikke troverdig

Troverdig

Hvor alvorlig er denne voldtekten?

1---2---3---4---5---6---7

Ikke alvorlig

Svært alvorlig

Hvor medskyldig tror du kvinnen er?

1---2---3---4---5---6---7

Ingen grad

Stor grad

Hvor skyldig tror du mannen er?

1---2---3---4---5---6---7

Ikke skyldig

Skyldig

Forstår du det engelske språket i vitneutsagnet?

1---2---3---4---5---6---7

Forstår ingenting

Forstår alt

Vedlegg 3: Spørreskjema til videoklippene

Hvor troverdig er denne kvinnen?

1----2----3----4----5----6----7

Ikke troverdig

Troverdig

Hvor alvorlig er hendelsen kvinnen beskriver?

1----2----3----4----5----6----7

Ikke alvorlig

Svært alvorlig

Hvor medskyldig tror du kvinnen er?

1----2----3----4----5----6----7

Ingen grad

Stor grad

Hvor skyldig tror du mannen er?

1----2----3----4----5----6----7

Ikke skyldig

Skyldig

Hvis du vurderer mannen som skyldig, hva mener du er passende straff ?

år måneder